

Կրթություն

Շաբաթերթ «Krtutian» (education) weekly «Кртутян» (образование) еженедельник 06.12.2023թ. չորեքշաբթի թիվ 50-51 (1127-1128)

Գյումրի

Գիտություն

1915-ից 3 տարի անց՝ 1918-ին, Սարդարապատի ճակատամարտի պատմական հաղթանակով հիմնադրվեց **Հայաստանի Հանրապետությունը**: 1988թ. դեկտեմբերի 7-ի երկրաշարժից 3 տարի անց՝ 1991թ. սեպտեմբերի 21-ի հանրաքվեի փայլուն արդյունքով, վերստին վերականգնվեց հայոց **անկախ պետությունը**... Մեզ միշտ սեղմել են... եւ ժամանակների մեջ այնքան, որ դարձել ենք **զսպանակ**: 1988-ի **փետրվարից** զսպանակն այլևս սեղմվել չի կամենում. այն այսուհետեւ միայն **ընդարձակվելու է...** եւ ժամանակների մեջ այնքան, մինչեւ վերստին ստանա իր **նախնական տեսքը**...

«**Աղետի գոտի**» հասկացությունը վաղուց փոխարինվել է «**գարգացման գոտի**» հասկացությամբ... Ի հեճուկս երեւացող ու աներեւոյթ բազմադեմ խարդավանքների, աղետների ու պատերազմների՝ **Հայաստանը վերածնվում է...** Փլատակների միջից ելած նորածիններն այսօր արդեն կերտում են վաղվա **Մեծ Հայաստանը**:

Երկրաշարժից առաջ **Գյումրին** Հայաստանի երկրորդ քաղաքն էր. արդյունաբերական, գիտական, կրթամշակութային խոշոր կենտրոն... Բայց ամենից առաջ **Գյումրին** **Գյումրին** էր պարզապես, որ ուներ իր ուրույն **դիմագիծը**, իր ինքնատիպ **քաղաքացին**, իր համով-հոտով **միջավայրը**... Հոռետեսները կարծում են, որ **Գյումրին** այլևս հնարավոր չէ վերականգնել այնպես, ինչպես որ կար... Գիշտ է, նոր կառույցները ներկայի գյումրեցիների համար կդառնան (դարձել են) տուն, դպրոց, մշակույթի օջախ կամ սպասարկող որեւէ հիմնարկություն, տարիների հետ կավելանա նաեւ բնակչության թիվը, բայց քաղաքն այլևս չի վերագտնի իր **դեմքը**, միայն իրեն բնորոշ միջավայրը, միայն իրեն հատուկ **բարք ու վարքը**... Փորձենք լինել լավատես եւ հաավատալ, որ վերընձնուղված **Գյումրին**, ինչպես նաեւ **Վանաձորը**, **Սպիտակը**, տարիների հետ կդառնան ավելի գեղեցիկ, քան էին երկրաշարժից առաջ, կվերականգնեն միայն իրենց հատուկ միջավայրը, դիմագիծը...

Հայաստանը շատ քաղաքներ ու մայրաքաղաքներ է ունեցել: Ոչ պատահականորեն բնութագրվել է որպես **դեգերող մայրաքաղաքների երկիր**: Շատերն այդ հանգամանքը դիտել են որպես պատերազմների, ավարառությունների հետեւանք, երբեմն էլ բացատրել իրեն հայոց արքաների պարզ փառասիրություն. յուրաքանչյուր թագավոր ձգտում էր կառուցել իր մայրաքաղաքը: Փորձենք մեր թագավոր եւ գահակալ նախնիների պատկերացնել ավելի իմաստուն. գուցե **ո՞րջ Հայաստանը** ծաղկուն եւ բարգավաճ դարձնելու հեռահար միտո՞ւմն էր նոր մայրաքաղաք հիմնելու շարժառիթը: Չէ՞ որ Հայաստանը **քաղաք-պետություն չէր**, այլ հինավուրց հզոր մի երկիր՝ իր բնօրրան **Հայկական Լեռնաշխարհում** ինքնատիպ քաղաքակրթությամբ **մշտապես** զարգացող: Ամեն նոր մայրաքաղաք դառնում էր մի նոր **համազգային զարթոնքի** սկիզբ. եւ ճարտարապետությունը, իր քաղաքաշինական եւ արվեստի դրսեւորումներով, եւ մշակույթի մյուս բոլոր ոլորտները հարստանում էին **նոր դպրոցներով եւ ուղղություններով**...

Արդ, ի՞նչն է մեզ ստիպում առանց այդ էլ զսպանակի պես փոքրացած մեր հայրենիքում շարունակ **կենտրոնանալ** մի բնակավայրում կամ նրա շուրջ. թեկուզ եւ այն լինի ամենայն հայոց չքնադագույն մայրաքաղաքը (թեեւ այն վաղուց այլևս **վարդագույն** գեղեցկուհին չէ, այլ՝ ժամանակակից **եվրոպական** մի քաղաք, որ ժամանակի հետ իր դիմագծի **ազգային** երանգները փոխարինում է «**համամարդկայինով**»)... ժամանակը չէ՞ մտածելու **ընդարձակվելու**, **տարածվելու** մասին... Մանավանդ, որ պետականորեն հաստատված է երկրի համաչափ զարգացման հայեցակարգ: Չհամարձակվե՞նք, արդյոք, մայրաքաղաքը, եթե ոչ ամբողջապես, գոնե մասնակիորեն տեղափոխել, ասենք՝ **Գյումրի, Գորիս, Վանաձոր**... Ի՞նչ ասել է մասնակիորեն. այս դեպքում նկատի ունենք որոշ գերատեսչություններ մայրաքաղաքից երկրի մյուս քաղաքներ տեղափոխելը: Ասենք, Կրթության, Գիտության, մշակույթի եւ սպորտի նախարարությունը՝ **Գյումրի**, Պաշտպանության նախարարությունը (թերեւս՝ **ՀՀ ԶՈՒ** գլխավոր շտաբը)՝ **Գորիս**, Էկոնոմիկայի նախարարությունը՝ **Իջեւան** եւ այլն: Երեւանը կբեռնաթափվի, **սահմանամերձ** շրջանները կամրանան, կբարգավաճեն... Հավատացե՛ք, սա ռոմանտիկ կամ խենթ գաղափար չէ, այլ ազգային անվտանգության տեսակետից կամ հոգեւոր մի նոր վերածնունդ կազմակերպելու առումով՝ հեռահար խելամիտ մի ծրագրի միտված՝ ուշադրության արժանի առաջարկ: Մանավանդ, որ մենք քաղաք-պետություն չենք, եւ անկախությունն էլ լոկ հռչակագիր չէ: Թեեւ օրախնդիր հոգսերով ծանրաբեռ, այնուամենայնիվ, խիզախենք մտածել վաղվա մասին:

Գ.Մ.

Ուրտը՝ պետության առաջնահերթություն

ՀՀ ԿԳՄՍ նախարար **Ժաննա Անդրեասյանը** մասնակցել է «**Հայաստանի գիտատեխնոլոգիական եւ նորարարական ազգային համակարգ. խնդիրներից դեպի վերածնունդ**» խորագրով կոնֆերանսին, որն անցկացրել է «**Գիտուժ**» նախաձեռնությունը:

Կոնֆերանսին մասնակցել են նաեւ Ազգային ժողովի նախագահի տեղակալ **Հակոբ Արշակյանը** եւ Բարձր տեխնոլոգիական արդյունաբերության նախարար **Ռոբերտ Խաչատրյանը**:

Կոնֆերանսը մեկ հարթակում միավորել է գիտական, կրթական եւ տեխնոլոգիական համայնքների, պետական հատվածի ներկայացուցիչներին քննարկելու Հայաստանի գիտատեխնոլոգիական եւ նորարարական համակարգի զարգացման հեռանկարները, այդ ճանապարհի խոչընդոտները եւ դրանց լուծումները, ինչպես նաեւ հասկանալու, թե ինչպես գիտությունը դարձնել առաջնային գործիք ՀՀ անվտանգության ապահովման եւ մրցունակության բարձրացման համար:

շարունակությունը՝ էջ 2

Թուրիստական գործընթաց

Դեպի ցկյանս ուսումնառություն

ՀՀ կրթության, գիտության, մշակույթի եւ սպորտի նախարարի տեղակալ **Արթուր Մարտիրոսյանը** մասնակցել է «**Թուրիստական գործընթաց. դեպի ցկյանս ուսումնառություն. ազգային լուսավորչական հանդիպում**» խորագրով աշխատաժողովին:

Հայաստանը Թուրիստական գործընթացի նոր փուլի ակտիվ մասնակից է, որը նախաձեռնել է Եվրոպական կրթական հիմնադրամը (ԵԿՀ): Գործընթացի նպատակն է մշտադիտարկել ցկյանս ուսումնառության հեռանկարները եւ բարեփոխել դրա հայեցակարգը: Աշխատաժողովի առաջնություն էր Հայաստանում ցկյանս ուսումնառության հայեցակարգի հիմնական բաղադրիչների քննարկումը՝ հատուկ ուշադրություն դարձնելով ՄԿՈՒ հասանելիության եւ գրավչության վրա:

շարունակությունը՝ էջ 4

Տեսչական

Ռեսուրսը պետք է օգտագործել ավելի արդյունավետ

ՀՀ կրթության, գիտության, մշակույթի եւ սպորտի նախարար **Ժաննա Անդրեասյանի** նախագահությամբ տեղի է ունեցել ՀՀ կրթության տեսչական մարմնի կառավարման խորհրդի հերթական նիստը:

Նիստին ներկա է եղել նաեւ ԿԳՄՍ նախարարի տեղակալ **Արաք-սիա Սվաջյանը**:

Նիստի օրակարգում Կրթության տեսչական մարմնի 2024 թվականի գործունեության եւ ստուգումների տարեկան ծրագրերի ներկայացումն էր:

Կրթության տեսչական մարմնի ղեկավար **Վաղարշակ Մատիկյանը** ներկայացրել է 2024 թվականին նախատեսվող աշխատանքները՝ նշելով, որ նախատեսվում է իրականացվել 130 ստուգում, որից 6-ը՝ նախադարձական, 112-ը՝ հանրակրթական, 12-ը՝ նախնական եւ միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատություններում: Այս ուսումնական հաստատություններից 111-ում ստուգումներ իրականացվելու են առաջին անգամ: Ըստ Մատիկյանի՝ ստուգումների ծրագիրը կազմվել է ռիսկերի մեթոդաբանության հիման վրա:

շարունակությունը՝ էջ 3

Մայր աթոռ

Վեհափառն ընդունեց
Հայորդյաց տների 2023 թ. մրցանակակիր սաներին

Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Փարեզին երկրորդ Ծայրագույն Պատրիարք եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը Վաղարշապատի «Հրաչ եւ Սյուզան Թուֆայան» հայորդյաց տանը հյուրընկալեց Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի եւ Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միության հովանու ներքո գործող Հայորդյաց տների հանրապետական ու միջազգային տարբեր փառատոններում, մրցույթներում, ցուցահանդեսներում եւ մրցաշարերում պատվավոր տեղեր զբաղեցրած շուրջ 280 սաների:

Հայորդյաց տների ծրագիրը մեկնարկել է 1993 թվականին նախածնունդայնաբ Արարատյան Հայրապետական թեմի առաջնորդական փոխանորդ Տեր Փարեզին արքեպիսկոպոս Ներսիսյանի եւ աջակցությամբ ՀԲԸՄ նախագահ տիկին Լուիզ Մանուկյան Սիմոնի: Արտադպրոցական կրթության այս կենտրոններում տարբեր տարիքի երեխաները հնարավորություն են ստանում մասնակցելու արվեստների ու արհեստների, սպորտաձեւերի եւ այլ մասնագիտական խմբակներին՝ ստանալով հիմնավոր կրթություն: Մասնավոր ուշադրություն է դարձվում սաների հոգեւոր դաստիարակությանը եւ ազգային նկարագրի կերտմանը:

Հաջողություններ արձանագրած աշակերտները Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին էին այցելել ստանալու Նորին Սրբության օրհնությունը:

Հանդիպումը սկսվեց Հայորդյաց տների տնօրենի պաշտոնակատար տիկին Լիաննա Առաքելյանի ողջույնի խոսքով: Վերջինս Վեհափառ Հայրապետին ներկայացրեց Հայորդյաց տների արձանագրած հաջողությունները՝ մասնավորապես անդրադառնալով տարբեր ոլորտներում սաների նվաճում-

ներին: Լիաննա Առաքելյանն իր խոսքում շնորհակալություն հայտնեց Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին՝ Հայորդյաց տների նկատմամբ դրսևորվող հայրական խնամքի ու հոգածության համար եւ ընդգծեց, որ կրթական այդ կենտրոնները՝ հաղթահարելով տարբեր դժվարություններ շարունակում են պատվով իրականացնել իրենց առաքելությունը հայրենական կյանքում:

Վեհափառն իր օրհնությունը եւ շնորհավորանքները փոխանցեց Հայորդյաց տների սաներին, մանկավարժներին ու տնօրեններին արձանագրված ձեռքբերումների եւ հաղթանակների առիթով: Նորին Սրբությունը, անդրադառնալով Հայորդյաց տների կարեւոր առաքելությանը, հաստատեց, որ Հայորդյաց տներում ոչ միայն բացահայտ-

վում ու զորանում են հայորդիների տաղանդներն ու շնորհները, այլ նաեւ կերտվում է նրանց նկարագիրը՝ խարսխված ազգային եւ հոգեւոր արժեքների վրա: «Մեր ցանկությունն է, որ մեր զավակները մեծանան Աստծու խնամքի եւ սիրո ներքո, հաղորդ դառնան Տիրոջ պատվիրաններին ու պատգամներին, ապրեն այդ պատվիրանների համաձայն՝ դրանք կենսագործելով իրենց կյանքում, որպեսզի մեր ժողովրդի զավակների կյանքը լինի երջանիկ եւ օրհնյալ, ազգը հզոր, կարող եւ միշտ առաջադեմ, ժամանակի ոգուն ու ընթացքներին համարժեք քայլող»,- ասաց Հայոց Հովվապետը՝ գոհունակությամբ ընդգծելով, որ Հայորդյաց տները 30 տարի շարունակ իրագործում են այդ սրբազան առաքելությունը:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն աղոթքով վերհիշեց Հայորդյաց տների հիմնադրման ակունքներում կանգնած ՀԲԸՄ նախագահ լուսաւորի տիկին Լուիզ Մանուկյան Սիմոնին, ում հովանավորությամբ կյանքի կոչվեց ծրագիրը:

Հանդիպման ընթացքում Հայոց Հայրապետն իր բարձր գնահատանքը հայտնեց Հայորդյաց տների տնօրենի պաշտոնակատար տիկին Լիաննա Առաքելյանին, տնօրեն կազմին, մանկավարժներին՝ նախանձախնդիր եւ ժրջան աշխատանքի համար:

Վերջում Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը բարեմաղթեց, որ Աստուծո օրհնության ներքո սաները հասակ առնեն, զորանան եւ իրենց ներդրումը բերեն բարոյ ու հզոր Հայրենիքի կերտման գործում:

Ոլորտը՝ պետության առաջնահերթություն

սկիզբը՝ էջ 1

ԿԳՄՍ նախարար ժաննա Անդրեասյանը ողջունել է նախածնունդայնաբ եւ ընդգծել դրա կարեւորությունը՝ ոլորտում առկա խնդիրների եւ դրանց լուծումների վերաբերյալ քննարկումները մասնակցային ու ներառական միջավայրում ապահովելու, տարբեր կարծիքներ հնչեցնելու տեսանկյունից: Ժաննա Անդրեասյանն անդրադարձել է գիտության ոլորտի առաջնահերթություններին. «Կառավարությունը հստակ ու չափելի թիրախներ է սահմանել գիտության ֆինանսավորման, գիտության ոլորտի երիտասարդացման, սերնդափոխության, մոր գիտնականների ներգրավման, արդյունքների հաստատման եւ տեխնոլոգիական առաջընթացին նպաստելու առումով: Վերջին 3 տարիներին Կառավարությունը գիտության ոլորտում կատարել է եական ներդրումներ, եւ կարիք կա հասկանալու այդ ներդրումների արդյունավետության, միջանկյալ արդյունքների եւ դրանց չափելիության ցուցանիշները, որպեսզի մեր հաջորդ քայլերը լինեն առավել մտածված եւ արդյունքների տեսանկյունից՝ ավելի հաշվետվողական: Պետք է հասկանալ նաեւ հասարակության, տնտեսության եւ գիտական համայնքի ակնկալիքները գիտության ոլորտից: Մեր խնդիրն է՝ զարգացնել նաեւ կապը գիտության արդյունքների եւ տնտեսության միջեւ»:

ԿԳՄՍ նախարար ժաննա Անդրեասյանն ընդգծել է՝ գիտության ոլորտի ֆինանսավորումը 2018 թվականի համեմատ արդեն իսկ ավելացել է 2,5 անգամ՝ ավելի քան 150 %-ով, եւ հասել ավելի քան 30 մլրդ-ի, որը բերում է տեսանելի փոփոխություններ:

«Նախորդ տարի գրանցել ենք գիտնականների թվի աճ. մեր դրամաշնորհային ծրագրերի մեծ մասը՝ ավելի քան 70%-ը,

բաժին է հասնում մինչեւ 35 տարեկան երիտասարդ գիտնականներին: 2024 թվականի հունվարից գիտնականների աշխատավարձերի շուրջ 170 տոկոս աճ կունենանք: Այս գործընթացներին նպաստում է նաեւ տեխնիկական հագեցվածության ապահովումը: Միայն նախորդ տարի 28 գիտական սարքավորումներ են գնվել՝ շուրջ 2,9 մլրդ դրամ արժողությամբ: Կան նույնիսկ 1 մլն դոլար արժողությամբ սարքեր, որոնք թույլ են տալիս լուրջ եւ արդիական հետազոտություններ իրականացնել: Այս տարի արդեն 4,2 մլրդ-ի շրջանակում սարքավորումների գնման հայտեր են հավաքագրվել, եւ կազմակերպվում են գնման գործընթացները»,- փաստել է նախարարը: Ժաննա Անդրեասյանն անդրադարձել է

նաեւ հասարակական գիտությունների կարեւորությանը. «ԿԳՄՍ նախարարությունը գիտության զարգացման առաջնահերթություն է դիտարկում ոչ միայն բնագիտամաթեմատիկական գիտությունները, այլեւ հասարակագիտությունը: Մենք ապրում ենք շատ բարդ ժամանակներում եւ ականատես լինում մեզ ծանոթ աշխարհակարգի ամբողջական վերափոխմանը, որտեղ հասարակագիտությունը մեծ անելիք ունի»:

Աժ նախագահի տեղակալ Հակոբ Արշակյանը կոնֆերանսի մասնակիցներին տեղեկացրել է, որ 2024 թ. բյուջետային հայտում առաջարկվել է Հայաստանում սուպերհամակարգային արհեստական բանականության կենտրոն ստեղծել՝ 8 մլն դոլար արժողությամբ: Հարցն առաջիկայում կքն-

նարկվի Կառավարության միտում:

ԲՏԱ նախարար Ռոբերտ Խաչատրյանն անդրադարձել է աշխատաշուկայի պահանջարկի հիման վրա մասնագետների պատրաստման խնդրին. «Առաջարկվող բոլոր գաղափարները փորձում ենք կյանքի կոչել շարունակական եւ նոր ծրագրերի շնորհիվ՝ ապահովելով ինչպես կրթական, այնպես էլ գիտական բաղադրիչները: Դրանք միտված է գիտության, կրթության, բարձր տեխնոլոգիաների եւ տնտեսության զարգացմանը»:

«ԱՅԲ» կրթական հիմնադրամի հոգաբարձուների խորհրդի նախագահ Արամ Փախչանյանն իր հերթին ընդգծել է. «Գիտությունն այլևս անհատների գործ չէ, այն համակարգված եւ կազմակերպված ընթացք է: Ինչպես ողջ աշխարհում, այնպես էլ ՀՀ-ում տեղի են ունենում փոփոխություններ, որոնք ոչ միայն հասարակական, այլեւ տեխնոլոգիական են: Մարդկությունը միշտ կարողացել է գտնել բարդ իրականությունից ելք, որը եղել է նաեւ ռիսկի ճանապարհ, իսկ այդ ճանապարհի առաջամարտիկները գիտնականներն են»:

Կոնֆերանսի ընթացքում քննարկվել են մի շարք հարցեր՝ ուղղված համալսարաններում եւ ինստիտուտներում առկա գիտական ներուժին եւ ապագայի պահանջներին, հետազոտահեն կրթական միջավայր ստեղծելու անհրաժեշտությանը, Հայաստանում հումանիտար եւ հասարակագիտական գիտությունների առաջնահարցմանը, գիտության առեւտրայնացմանը:

Կոնֆերանսն անցկացվել է գիտության ոլորտի վերաբերյալ 8 պանելային քննարկումների միջոցով: Ամփոփվել են նաեւ «Գիտուժ» նախածնունդայնաբ անցած ճանապարհը, ձեռքբերումները եւ հետագա անելիքները:

Աշխարհի հետ

Կառավարություն

Առկա են հիանալի նախադրյալներ

Հաստատվել է դպրոցի տնօրենի նշանակման նոր կարգը

Նախարար ժաննա Անդրեասյանը ընդունել է կրթական ու մշակութային հարցերով ԱՄՆ պետքարտուղարի փոխտեղակալ Ռաֆիկ Մանսուրին:

Հանդիպմանը ներկա են եղել նաև ԿԳՄՍ նախարարի տեղակալ Արթուր Մարտիրոսյանը, ՀՀ-ում ԱՄՆ դեսպան Քրիստինա Քվինը:

Ժաննա Անդրեասյանը ողջունել է հյուրերին և ընդգծել հայ-ամերիկյան փոխգործակցության կարևորությունը. «Տարբեր ուղղություններով ունենք արդյունավետ համագործակցություն, առկա են նաև նոր ծրագրեր. սա ցույց է տալիս մեր գործընկերության որակն ու այն ներուժը, որը կարելի է օգտագործել»:

Առանձնացնելով մշակութային ժառանգության պահպանության ուղղությանը արդյունավետ համագործակցությունը՝ նախարարն անդրադարձել է Շիրակի մարզի երեքուկես բազիլիկ տաճարի պահպանության ու վերականգնման նպատակով ԿԳՄՍ նախարարության և ՀՀ-ում ԱՄՆ դեսպանատան միջև հուշաթերթի ստորագրմանը: Ժաննա Անդրեասյանը կարևորել է նմանօրինակ նախաձեռնություններն ու շնորհակալություն հայտնել այդ ուղղությամբ շարունակական աշխատանքի և համագործակցության համար:

«Այս օրերին դա մեզ համար հատկապես կարևոր է հաշվի առնելով Լեռնային Ղարաբաղի մշակութային ժառանգության պահպանության հարցը: Կարծում ենք՝ այս առումով միջազգային գործիքակազմի և ջանքերի լրջագույն կարիք կա: Ընդ որում՝ խնդիրը վերաբերում է թե՛ նյութական, թե՛ ոչ նյութական մշակութային ժառանգությանը: Նյութական մշակութային ժառանգության պահպանության ուղղությամբ ամենակարևոր քայլը կլինի տարածաշրջան միջազգային փաստաթղթեր առաքելություն ուղարկելը, որը կկարողանա տեղում արձանագրել հուշարձանների հետ

կապված իրավիճակը»,- նշել է ժաննա Անդրեասյանը՝ ընդգծելով, որ խնդիրն ավելի է սրվել 2023 թվականի սեպտեմբերի 19-ի իրադարձություններից հետո, երբ Լեռնային Ղարաբաղի բռնի տեղահանումից հետո ԼՂ-ում վտանգված են 5000-ից ավելի հուշարձաններ և 20-ից ավելի թանգարաններ:

Ըստ նախարարի՝ 2020թ.-ից ի վեր չի հաջողվում ԼՂ ուղարկել միջազգային փաստաթուղթ առաքելություն, որը կարողանար փաստագրել մշակութային ժառանգության հետ կապված իրավիճակը: Ժաննա Անդրեասյանն արձանագրել է խնդրի միջազգային տեսանկյունից ու իրազեկվածությունը բարձրացնելու անհրաժեշտություն կա:

ԿԳՄՍ նախարարն ընդգծել է ոչ նյութական հարուստ մշակութային ժառանգության պահպանության հարցը եւս լրջագույն խնդիր է առաջացնում, քանի որ ԼՂ-ից բռնի տեղահանված քաղաքացիներն այժմ բնակություն են հաստատել

ՀՀ տարբեր մարզերում:

Ժաննա Անդրեասյանն անդրադարձել է նաև կրթության ոլորտում երկկողմ համագործակցությանը՝ նշելով, որ առկա են հաջողված ծրագրեր, իսկ արդյունքներն առավել, քան տեսանելի են: ԿԳՄՍ նախարարը կարևորել է ԱՄՆ կառավարության կողմից ֆինանսավորվող կրթական փոխանակման ծրագրերում ԱՄՆ և ՀՀ քաղաքացիների մասնակցությունը. «Նախորդ շաբաթ նշեցինք փոխանակման հաջող ծրագրերից մեկի՝ FLEX-ի 30-ամյակը, որն ավելի քան 1000 մասնակիցների կյանքում ունեցել է կարևոր դրակական ազդեցություն: Կարևորում են նաև ներառական կրթության մասով մեր համագործակցությունը, որտեղ շատ կարևոր արդյունքներ ունենք: Կարծում են՝ առկա են հիանալի նախադրյալներ այս բոլոր ուղղություններով մեր աշխատանքները շարունակելու համար»:

շարունակությունը՝ էջ 4

Ռեսուրսը պետք է օգտագործել ավելի արդյունավետ

սկիզբը՝ էջ 1

Նախարար ժաննա Անդրեասյանը հետաքրքրվել է արդյոք ստուգումների ռիսկայնության գնահատման համար սահմանված չափանիշները բխում են հանրակրթության խնդիրներից՝ առաջարկելով վերանայել օբյեկտիվ ցուցանիշները. «Ռիսկայնությունը գնահատելու նպատակով պետք է իրավիճակն ամբողջությամբ պատկերացնել, ինչը ենթադրում է մեթոդաբանության վերանայում: ԿԳՄՍ նախարարությունը եւս բազմաթիվ բողոքներ է ստանում տարբեր ուսումնական հաստատություններից: Պետք է կազմվի նախարարությանը և տեսչական մարմնին ուղղված բողոքների և տեղեկատվության վիճակագրություն, համադրվի և ուղղվի տեսչական մարմնին որպես խնդրի հասցեատիրոջ: Կարևոր է գնահատումն անել ամբողջական տեղեկատվության հիման վրա, որպեսզի տեսչական մարմնի ռեսուրսն ավելի արդյունավետ օգտագործվի»:

ՀՀ կրթության տեսչական մարմնի ղեկավար Վաղարշակ Մատիկյանն անդրադարձել է նաև ուսումնական հաստատություններում կատարված խախտումներին, դրանց ուղղված աշխատանքներին, ընթացիկ տարվա ձեռքբերումներին և նախատեսվող աշխատանքներին: Մասնավորապես նշվել է, որ 2023 թվա-

կանին պլանավորված վերահսկողական, ինչպես նաև կանխարգելիչ և իրազեկման աշխատանքներն ամբողջությամբ իրականացվել են՝ ներառելով ծնողներին, մանկավարժներին և ՏԻՄ աշխատակիցներին: 16 դպրոցում հաջողությամբ իրականացվել է տեսչական մարմնի պատվիրակած «Աջակցություն ուսուցման կազմակերպությանը» ծրագիրը, մշակվել են ՀՀ կրթության բնագավառի պետական վերահսկողության հայեցակարգ, նախադրոցական ուսումնական հաստատության ներքին գնահատման ձեւաթուղթ, մեկնարկվել են տվյալների թվայնացման աշխատանքները և այլն:

Նիստի ընթացքում ներկայացվել են նաև 2024 թվականի նոր նախաձեռնությունները. կամբողջացվի ռիսկերի գնահատման թվայնացման գործիքակազմը, որը կնպաստի նաև վերահսկողական գործառնությունների արդյունավետության բարձրացմանը: Նախատեսվում է քվեզներում «Աջակցություն ուսուցման կազմակերպությանը» ծրագրի հայեցակարգի մշակում և իրականացում «Ձեռներեցություն», այնուհետ «Հաղորդակցություն» առարկաների համար:

Նիստի ընթացքում հաստատվել են Կրթության տեսչական մարմնի 2024 թվականի գործունեության և ստուգումների տարեկան ծրագրերը:

Առկա են հիանալի նախադրյալներ

սկիզբը՝ էջ 3

Կրթական ու մշակութային հարցերով ԱՄՆ պետքարտուղարի փոխտեղակալ Ռաֆիկ Մանսուրը շնորհակալություն է հայտնել ընդունելության համար եւ փաստել՝ մեր երկիր իր վերջին այցից հետո մի շարք փոփոխություններ եւ դրական միտումներ է նկատում:

«Ուրախ եմ, որ մեր երկրների միջև համագործակցությունն էականորեն ընդլայնվել է: Այդուհանդերձ, դրանց զարգացման համար առկա է շատ ավելի մեծ ներուժ», - ասել է Ռաֆիկ Մանսուրը ու կարելու էլ համատեղ իրականացվող կրթական ու մշակութային մի շարք ծրագրեր:

Կրթական ու մշակութային հարցերով ԱՄՆ պետքարտուղարի փոխտեղակալը ընդգծել է՝ օրերս ԳԳ-ում ԱՄՆ դեսպանությունը հայտարարել է հայ լրագրողների համար նախատեսված նոր փոխանակման ծրագրի մեկնարկի մասին: Նրա խոսքով՝ «Լրագրողների մասնագիտական փոխգործակցության հայ-ամերիկյան ծրագրի» շրջանակում հայաստանյան 54 լրագրողներ հնարավորություն կունենան այցելելու Միացյալ Նահանգներ՝ մասնակցելու ուսումնական ծրագրերի, որոնք ոչ միայն կբարելավեն ապատեղեկատվության վերահսկման, լրագրողական հրապարակումներ պատրաստելու նրանց հմտությունները:

ԿԳՄՍ նախարարը կարելու է մասնորինակ նախաձեռնությունները՝ ընդգծելով՝ հանրակրթության պետական նոր չափորոշիչով առանձնակի ընդգծվում է մեդիագրագիտության դերը, եւ սա վստահաբար կնպաստի որակյալ մեդիադաշտի եւ մասնագիտական կրթության ապահովմանը:

Կրթական ու մշակութային հարցերով ԱՄՆ պետքարտուղարի փոխտեղակալ Ռաֆիկ Մանսուրը կարելու է նաեւ Լեռնային Ղարաբաղի մշակութային ժառանգության պահպանության ուղղությամբ ջանքերի համատեղումը:

Հանդիպման ընթացքում կողմերը քննարկել են նաեւ երկկողմ հետաքրքրություններ կայացնող այլ հարցեր՝ պատրաստականություն հայտնելով շարունակելու համատեղ ծրագրային նախաձեռնությունները՝ ի նպաստ երկու երկրների ու ժողովուրդների միջև հարաբերությունների առավել ամրապնդման ու խորացմանը:

Աշխարհի հետ

Քննարկվել են համագործակցության հնարավոր ուղղությունները

Նախարար Ժաննա Անդրեասյանն ընդունել է Եվրոպական ներդրումային բանկի ԵՄ հարեւան երկրներում վարկային գործառնությունների հարցերով տնօրեն Լիոնել Ռապայի գլխավորած պատվիրակությանը: Հանդիպմանը ներկա է եղել նաեւ ԿԳՄՍ նախարարի տեղակալ Արթուր Մարտիրոսյանը:

Ժաննա Անդրեասյանը ողջունել է հյուրերին՝ կարելու էլ թե՛ ներկայում քննարկվող ծրագիրը մասնագիտական կրթության ու ուսուցման ոլորտում, թե՛ հնարավոր համագործակցության՝ բավականին մեծ օրակարգը: Նախարարն առանձնահատուկ ընդգծել էվրոպական ներդրումային բանկի կողմից Սյունիքի մարզում իրականացվող համապարփակ աշխատանքը:

Եվրոպական ներդրումային բանկի հետ համագործակցության շրջանակում դիտարկվում է Սյունիքի մարզի նախնական եւ միջին մասնագիտական հաստատությունների վերանորոգման, արդիականացման եւ վերազինման աշխատանքների իրականացումը:

Նախարարի խոսքով՝ սա մի ամբողջա-

սկիզբը՝ էջ 1

Աշխատաժողովին ներկա են եղել նաեւ ԳԳ աշխատանքի եւ սոցիալական հարցերի նախարարի տեղակալ Ռուբեն Սարգսյանը, ԿԳՄՍ նախնական եւ միջին մասնագիտական կրթության վարչության պետ, Թուրինյան գործընթացի ազգային համակարգող Արմենուհի Պողոսյանը, Հայաստանում ԵՄ պատվիրակության անդամ, մարդկային կապիտալի զարգացման ավագ մասնագետ Ֆրանկ Հեսը, Եվրոպական կրթական հիմնադրամի մասնագետներ եւ այլք: Նիստը վարել է ԵԿԳ մարդկային կապիտալի զարգացման ավագ մասնագետ, Հայաստանի հետ կապերի պատասխանատու Կրիստինա Բուրջիոն:

Բարձր գնահատելով ԵՄ-ի հետ տարբեր ոլորտներում համագործակցությունը՝ ԿԳՄՍ փոխնախարար Արթուր Մարտիրոսյանը նշել է՝ Եվրոպական միությունը 2007 թվականից սերտորեն համագործակցում է ԿԳՄՍ նախարարության հետ եւ հանդիսանում ՄԿՈՒ ոլորտում կարելու դերակատարներից ու աջակիցներից մեկը:

«ԵՄ-ի աջակցության շրջանակում հարկ է ընդգծել Եվրոպական կրթական հիմնադրամի դերը, որը երկար տարիներ ընդգրկված է եղել Հայաստանի ՄԿՈՒ համակարգի բարեփոխումներում՝ տվյալների եւ տեղեկությունների հավաքագրման, զարգացման, գերակայությունների որոշարկման գործում խորհրդատվության տրամադրման եւ կարողությունների զարգացման միջոցով», - ասել է Արթուր Մարտիրոսյանը:

Փոխնախարարի խոսքով՝ ԵԿԳ-ի կարելու որակյալ քայլերից է 2010 թվականից առ այսօր «Թուրինի գործընթաց» նախագծի ձեռնարկումը: «Մեծ է Թուրինի գործընթացի նշանակությունը Հայաստանում մասնագիտական կրթության եւ ուսուցման ոլորտում բարեփոխումների հակիրճ, փաստագրված վերլուծության, այդ թվում՝ քաղաքականության առանցքային ուղղությունների, մարտահրավերների, սահմանափակումների, ինչպես նաեւ լավագույն փորձի ու հնարավորությունների որոշարկման հարցում», - ավելացրել է Մարտիրոսյանը:

ԿԳՄՍ նախարարի տեղակալի բնորոշմամբ՝ Թուրինյան գործընթացն առաջնորդող ուղեցույց է, որը որոշում է մեր երկրում մասնագիտական կրթության եւ ուսուցման բարեփոխումների գործընթացի վեկտորը:

Արթուր Մարտիրոսյանը ներկաներին նաեւ տեղեկացրել է, որ «ԳԳ կրթության միջնաէջի 2030 թվականը զարգացման պետական ծրագրում» ՄԿՈՒ ոլորտի վերաբերյալ արտացոլված հիմնական ուղեցույցներն ամբողջովին արտահայտում են Թուրինյան գործընթացի տրամաբանությունը:

ԵՄ պատվիրակության անդամ Ֆրանկ Հեսը, անդրադառնալով ցկյանս ուսումնառության հայեցակարգին, կարելու է դասավանդման մոտեցումները փոխելու անհրաժեշտությունը: «Շատ կարելու է այն, ինչ անում է ԵԿԳ-ն. նրանք շեշտը դնում են ապացուցահեն կրթության վրա: Մենք պետք է վերացնենք այն խոչընդոտները, որ կան ՄԿՈՒ ոլորտում, եւ Հայաստանն ակտիվ մասնակից է այս գործընթացում», - ասել է Ֆրանկ Հեսը:

ԳԳ աշխատանքի եւ սոցիալական հարցերի նախարարի տեղակալ Ռուբեն Սարգսյանը, կարելու էլ Հայաստանի մասնակցությունը Թուրինյան գործընթացին, շեշտել է, որ ԱՄՆ եւ ԿԳՄՍ նախարարություններն ընդհանուր խնդիր ունեն աշխատաշուկայում մի դեպքում աշխատանքի, մյուս դեպքում՝ կրթության տեսանկյունից: «Այս համագործակցությունը կապահովի կրթություն-աշխատաշուկա կապը: Խոսքը բավականին արդիական ոլորտի՝ ՄԿՈՒ-ի մասին է: Վստահ եմ՝ աշխատանքներն արդյունավետ կլինեն, եւ դա կապի մտանկա 5 տարիների արդյունքներով, երբ մենք այլեւս չենք քննարկի աշխատաշուկայի եւ կրթության միջև կապի որակի հարցերը, այլ կունենանք հստակ գործող

մեխանիզմ», - հույս է հայտնել ԱՄՆ նախարարի տեղակալը:

ԿԳՄՍ նախնական եւ միջին մասնագիտական կրթության վարչության պետ Արմենուհի Պողոսյանի խոսքով՝ Թուրինյան գործընթացն այն լավագույն գործիքն է, որը հնարավորություն է տալիս խզելու աշխատաշուկայի եւ կրթության միջև շեղումը: «Հայաստանում այժմ բավականին լուրջ բարեփոխումների փուլում ենք: Կառավարությունն արդեն ընդունել է «Մասնագիտական կրթության եւ ուսուցման» եւ հարակից օրենքների փաթեթն Ազգային ժողով ներկայացնելու որոշումը: Այս օրենքն արմատական փոփոխություններ է նախատեսում ոլորտում, որոնք մեզ թույլ են տալու աշխատաշուկան ապահովել որակյալ մասնագետներով՝ եւ նպաստել տնտեսության զարգացմանը», - ասել է Արմենուհի Պողոսյանը: Լինելով Թուրինյան գործընթացի ազգային համակարգողը՝ Արմենուհի Պողոսյանը ներկաներին նաեւ տեղեկացրել է աշխատաժողովի՝ Հայաստանում կազմակերպման մանրամասները:

Աշխատաժողովի հետագա ընթացքում ԵԿԳ փորձագետ Արելազիկ Զոհանին ներկաներին շնորհանդեսի տեսքով ցուցադրել է Հայաստանում ՄԿՈՒ ոլորտի մշտադիտարկման արդյունքներն ու ստացված ցուցանիշները եւ ամփոփ ներկայացրել է Թուրինյան գործընթացի հայեցակարգը:

Շնորհանդեսին հաջորդել են աշխատանքային խմբերով քննարկումներն ու տարբեր առաջարկների ներկայացումները եւ դիտարկումները:

կան մոտեցում է ուղղված Սյունիքի մարզի դիմակայունության բարձրացմանն ու բոլոր համակարգերի որակական փոփոխությանը:

«Այդ շարքում կրթությունն ունի առանձնահատուկ նշանակություն: Կարելու է, որ մեր համատեղ ծրագրի շրջանակում կարողանանք ընդլայնել մասնագիտական որակյալ կրթության հնարավորությունները Սյունիքի մարզի համար: Այս համատեքստում հատկանշական է Գերմանիայի միջազգային համագործակցության ընկերության GIZ-ի հետ համագործակցությունը, որը մասնագիտական կրթության ոլորտում մեր հուսալի եւ շարունակական գործընկերներից մեկն է»:

Անդրադառնալով համագործակցության մյուս հեռանկարներին՝ ԿԳՄՍ նախարար Ժաննա Անդրեասյանն առաջարկել է դիտարկել «ԳԳ կրթության միջնաէջի 2030 թվականի զարգացման պետական ծրագրի» շրջանակում համատեղ նախագծերի հնարավորությունները:

ԿԳՄՍ նախարարն անդրադարձել է դպրոցների եւ մանկապարտեզների մեծածավալ շինարարության՝ «300 դպրոց, 500 մանկապարտեզ» ծրագրին: Ժաննա Անդրե-

ասյանը տեղեկացրել է՝ ԳԳ կառավարության միտումնաբերական աշխատանքների ցանկը, ու թե՛ աշխատանքները տեւական ժամանակ է, ինչ մեծ թափով ընթանում են, դեռեւս շատ անելիքներ կան:

Հաջորդ ուղղությունը, որի շրջանակում ժամանա Անդրեասյանն առաջարկել է դիտարկել համագործակցության հնարավորությունը, վերաբերել է բարձրագույն կրթությանը եւ գիտությանը:

«Եվրոպական ներդրումային բանկն ունի մեծ փորձառություն նաեւ բուհական եւ հետազոտական համակարգերի բարելավմանն ուղղված ծրագրերում: Այս ուղղությամբ եւս մեծածավալ ծրագիր ենք իրականացնում, որը կապված է բուհերի եւ գիտական կազմակերպությունների համար նոր ենթակառուցվածք եւ միջավայր ձեւավորելու հետ: Խոսքն «Ակադեմիական քաղաք» ծրագրի մասին է: Նախատեսում ենք շուրջ 700 հա տարածության վրա կառուցել անհրաժեշտ ենթակառուցվածքներ մինչեւ 16 բուհերի համար, որտեղ լինելու են նաեւ գիտահետազոտական կենտրոններ», - ասել է ԿԳՄՍ նախարարը՝ առաջարկելով

դիտարկել համատեղ աշխատանքների հնարավորությունը նաեւ այս ուղղությամբ:

Եվրոպական ներդրումային բանկի ԵՄ հարեւան երկրներում վարկային գործառնությունների հարցերով տնօրեն Լիոնել Ռապայն շնորհակալություն է հայտնել ընդունելության համար եւ նշել՝ ԵՄ-Հայաստան երկխոսության համատեքստում կրթության ոլորտն առաջնայիններից է:

«Կրթության բոլոր մակարդակները մեր բանկի ներդրումային գործունեության հիմնական ուղղվածություններից են: Կրթության ոլորտին մենք իսկապես մեծ ուշադրություն ենք դարձնում եւ տրամադրում ոչ միայն ֆինանսական, այլեւ փորձագիտական աջակցություն», - ասել է Լիոնել Ռապայն եւ պատրաստակամություն հայտնել դիտարկելու թե՛ լրացուցիչ ու շարունակական կրթության, թե՛ դպրոցաշինության եւ թե՛ բարձրագույն կրթության ու գիտության ոլորտում համագործակցության հնարավորությունները:

Հանդիպման ընթացքում կողմերը քննարկել են երկկողմ հետաքրքրություններ կայացնող այլ հարցեր եւս:

Կառավարություն

Կամավոր

Կփոխհատուցվի Լեռնային Ղարաբաղից բռնի տեղահանված ուսանողների ուսման վարձը

ՀՀ կառավարության միտումնաքաղ զործադիր հավանության է արժանացրել 2023 թվականի սեպտեմբերի 19-ից հետո Լեռնային Ղարաբաղից բռնի տեղահանված ԼՂ նախնական, միջին եւ բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների առկա եւ հեռակա ուսուցման համակարգի այն ուսանողների 2023-2024 ուստարվա 1 կիսամյակի ուսման վարձի մասնակի կամ լրիվ փոխհատուցման մասին որոշումը, որոնք սահմանված կարգով տեղափոխվել են ՀՀ պետական ուսումնական հաստատություններ:

Հարցը զեկուցել է ՀՀ ԿԳՄՍ նախարար ժաննա Անդրեասյանը՝ նշելով, որ Կառավարության հոկտեմբերի 12-ի որոշմամբ մեկնարկել է կրթաթոշակի տրամադրման ծրագիրը Լեռնային Ղարաբաղից բռնի տեղահանված քույրերի եւ բուհերի այն ուսանողների

համար, որոնք այս պահին կրթության շարունակականության խնդիր ունեն: «Նախարարությունն իրականացրել է ՀՀ պետական բարձրագույն ուսումնական հաստատություններից հավաքագրման աշխատանքներ. նույնականացվել են 1836 ուսանողների տվյալներ (1728՝ բակալավրի, 108՝ մագիստրոսական կրթական ծրագրով), որոնց 2023-2024 ուստարվա 1 կիսամյակի ուսման վարձի փոխհատուցման գումարի չափը կազմում է շուրջ 440 մլն դրամ: Նախնական եւ միջին մասնագիտական պետական ուսումնական հաստատությունների՝ ԼՂ-ից բռնի տեղահանված տվորողների թիվը կազմում է 2524 ուսանող, որոնց 2023-2024 ուստարվա 1 կիսամյակի ուսման վարձի փոխհատուցման գումարի չափը կազմում է շուրջ 402 մլն դրամ: Այսինքն այս որոշմամբ լուծում ենք

ֆինանսավորման խնդիրը եւ հատկացնում համապատասխան գումարները. կրթության կազմակերպման իմաստով գործընթացը մեկնարկել էր ավելի վաղ», - նշել է նախարարը:

Նախարարը շեշտել է, որ եթե կլինեն այլ ուսանողներ, որոնք մինչ այս պահը ընդգրկված չեն կրթության գործընթացում, եւ հավելյալ տվյալներ ի հայտ կգան, ապա լրացուցիչ որոշում կկայացվի նաեւ նրանց մասով:

Ժաննա Անդրեասյանը հիշեցրել է, որ ՀՀ կառավարությունը հոգում է նաեւ ԼՂ-ից բռնի տեղահանված դպրոցականների կրթության կազմակերպման ծախսերը. բոլոր դասագրքերը տրամադրվում են անվճար:

«Կրթության կազմակերպման մասով ԼՂ-ից բռնի տեղահանված ընտանիքների համար հավելյալ ծախսերի կարիք չկա», - ընդգծել է նախարարը:

Դրույքաչափը՝ 200.000 դրամ

ՀՀ կրթության, գիտության, մշակույթի եւ սպորտի նախարարի հրամանով հաստատվել են կամավորատեստավորման արդյունքում 60-69 տոկոս արդյունք ցուցաբերած ուսուցիչների/անձանց ցուցակները՝ սահմանելով դրույքաչափը **200.000 դրամ**՝ մեկ դրույք զբաղվածության համար:

Համաձայն հրամանի՝ ուսուցիչ չաշխատող անձինք դրույքաչափի փոփոխությունից կօգտվեն պետական հանրակրթական դպրոցներում որպես ուսուցիչ աշխատանքի ընդունվելու օրվանից:

Սահմանվել է նաեւ, որ դրույքաչափի փոփոխությունը կատարվում է սկսած **2023 թվականի հոկտեմբերի 1-ից**, որը կիրառվելու է նաեւ 2021 եւ 2022 թվականներին կամավորատեստավորմանը մասնակցած եւ 60-69 տոկոս արդյունք ցուցաբերած ուսուցիչների համար:

«Դպրոցականների գավաթ - 2023»

«Կարելորն այն է, որ երեխաները ֆուտբոլ են խաղում»

ՀՀ ԿԳՄՍ նախարար ժաննա Անդրեասյանը Վազգեն Սարգսյանի անվան «Հանրապետական» մարզադաշտում ներկա է եղել Հայաստանի ֆուտբոլի ֆեդերացիայի 2023թ. «Ֆուտբոլի դպրոցական գավաթ» մրցաշարի Մ10, Մ12 եւ Մ14 տարեկանների եզրափակիչներին եւ պարգևատրման արարողությանը: Նախարարը նաեւ հետեւել է Արմավիր-Սյունիք եւ Արմավիր-Շիրակ խաղերին:

ԿԳՄՍ նախարարին ուղեկցել է ուսուցիչների շրջանում ֆուտբոլի տարածման ծրագրերի մասին պատմել է ՀՀ ԿՖՖ նախագահ Արմեն Մելիքեյանը:

Մրցաշարին ներկա են եղել նաեւ Արմավիրի, Շիրակի եւ Վայոց ձորի մարզպետները, ՀՀ փոխնախագահ Արմեն Նիկողոսյանը, ՀՀ ԿՖՖ նախագահի խորհրդակցական, լեզբնոստ ֆուտբոլիստ Խորեն Հովհաննիսյանը:

Յինչեւ Մ12 եւ Մ14-երի պայքարում Արմավիրի մարզի թիմերը: Նշենք, որ «Ֆուտբոլի դպրոցականների գավաթ» մրցաշարը կազմակերպվում է «Ֆուտբոլի դպրոցներում» կրթական ծրագրի շրջանակում: Ծրագիրը, որի նպատակն է դպրոցներում ֆուտբոլի ներդրումը, բաղկացած է երկու մասից. տարեսկզբին ՀՀ ԿՖՖ-ն կրթական ծրագրի շրջանակում կազմակերպում է ֆիզկուլտուրայի ուսուցիչների ՈՒԵՖԱ-ի չափանիշներին համապատասխան մարզչական դասընթաց, որից հետո ուսուցիչները «Ֆիզկուլտուրա» առարկայի շրջանակում կիրառում են ֆուտբոլային պարզ շարժախաղեր եւ այլն: Դպրոցները, որոնց ֆիզկուլտուրայի ուսուցիչները ներգրավվում են ծրագրին, ֆուտբոլային մարզագույք են ստանում ՀՀ ԿՖՖ-ի կողմից: Դասընթացի շրջանակում վերապատրաստվել է շուրջ 600 ուսուցիչ, ծրագրին մասնակցել մոտ 500 դպրոց: Ծրագրի ամփոփումը ֆուտբոլային թիմերի ձեւավորումն է դպրոցներում, որոնք էլ աշնանը մասնակցում են ՀՀ ֆուտբոլի դպրոցական գավաթի խաղարկությանը:

Տարկետում Փոփոխություններ՝ կարգում

ՀՀ կառավարության որոշմամբ՝ փոփոխություն է կատարվել «Բնագիտական, տեխնոլոգիական, ծարտաբանական, մաթեմատիկական (ԲՏԾ) ուղղություններով պետության համար առաջնահերթ եւ կարեւորություններով համապատասխան բուհերում սովորող քաղաքացիներին պարտադիր զինվորական ծառայության զորակոչից տարկետում տրամադրելու կարգում»:

2023 թվականին մրցաշարը մասնակցության աննախադեպ ցուցանիշ է գրանցել. մասնակցել է 429 դպրոց, գրանցվել 760 թիմ, 8200 աշակերտ ներգրավված եղել ծրագրում: Այս ծրագրին մասնակցողները ՀՀ ԿՖՖ-ի պրոֆեսիոնալ մրցումներին չմասնակցող, պրոֆեսիոնալ ֆուտբոլով չզբաղվող աշակերտներ են:

Արմեն Մելիքեյանը ԿԳՄՍ նախարարին տեղեկացրել է, որ զգալի առաջընթաց է գրանցվել համայնքներում խաղադաշտերի կառուցումից հետո, եւ հետաքրքրությունը կտրուկ մեծացել է: Իր հերթին ԿԳՄՍ նախարարը նկատել է՝ կարելորը հաղթանակը չէ, այլ այն փաստը, որ երեխաները ֆուտբոլ են խաղում: Նախարար ժաննա Անդրեասյանը կարելորել է, որ մարզերը եւ դպրոցները եւս նախաձեռնողականություն ցուցաբերեն ծրագրին ներգրավվելու հարցում:

Նախարարին ներկայացվել են ծրագրի շրջանակում ՀՀ ԿՖՖ-ի գործունեությունը եւ դրա իրականացման ընթացքում ծագող խնդիրները: Մինչեւ 10 տարեկանների պայքարում եզրափակիչ են հասել Վայոց ձորի մարզի Եղեգնաձորի թիվ 2 հիմնական եւ Տավուշի մարզի Կողբ գյուղի դպրոցների թիմերը: Մ12 տարեկանների եզրափակչում էին Սյունիքի մարզի Գորիսի թիվ 3 դպրոցն ու Արմավիրի մարզի Այգեվանի դպրոցի թիմը: Մ14 տարեկանների պայքարում եզրափակիչ հասել էին Շիրակի Սառնաբլուր գյուղի եւ Արմավիրի մարզի Արմավիր քաղաքի թիվ 8 դպրոցների թիմերը:

Մ10 տարեկանների պայքարում հաղթող է դարձել Կողբի դպրոցի

Ժամանակակից մշակութային եւ երիտասարդական միջավայր

ՀՀ ԿԳՄՍ նախարարի տեղակալ Արթուր Մարտիրոսյանն աշխատանքային այց է կատարել Արագածոտնի մարզի Թալին եւ Շիրակի մարզի Մարալիկ եւ Արթիկ համայնքներ ծանոթանալու երիտասարդական, մշակութային կյանքին, առկա պայմաններին ու խնդիրներին:

Նախարարի տեղակալն այցի շրջանակում հանդիպել է մշակութային կյանքի ներկայացուցիչների հետ: Հանդիպումների ընթացքում տեղի են ունեցել մշակութային կյանքի ներկայացուցիչների ակտիվության, մշակութային ներուժի եւ դրա վերափոխման, նոր մոտեցումներով մշակույթ-երիտասարդություն կապի զարգացման վերաբերյալ քննարկումներ:

ԿԳՄՍ նախարարի տեղակալ Արթուր Մարտիրոսյանը հետաքրքրվել է համայնքներում գործող մշակութային հաստատությունների, երիտասարդական կառույցների, համայնքում մշակույթի դերի եւ ակտիվության մասին: Մատնանշվել են ԿԳՄՍ-համայնք համագործակցության հեռանկարները՝ մշակույթի եւ երիտասարդության ոլորտներում:

Անդրադառնալով մարզերում եւ համայնքներում մշակութային կյանքի զարգացմանը եւ երիտասարդներին դիտարկելով որպես դրան խթանող առաջնային օղակ՝ փոխնախարար Արթուր Մարտիրոսյանը նշել է. «Մեր նպատակն է մարզերում ստեղծել ժամանակակից մշակութային եւ երիտասարդական միջավայր, որում կներառվեն նաեւ գրադարանային արդիականացված ռեսուրսներ՝ ապահովելու համայնքի մշակութային եւ երիտասարդական կյանքին լիարժեք մասնակցությունը»:

Մշակութային նոր միջավայրերի ստեղծման համար նախանշվել է քաղաքների ենթակառուցվածքային, աշխարհագրական, տեղական առանձնահատկությունները հաշվի առնելու անհրաժեշտությունը:

Համայնքներում ԿԳՄՍ նախարարի տեղակալին ներկայացվել են մշակութային հաստատությունների գործունեությունը եւ դրանցում երիտասարդների մասնակցությունը:

Համաձայն հիմնավորման՝ նշված կարգով 2023 թվականի ամառային զորակոչից մի շարք քաղաքացիների արդեն իսկ տրամադրվել է տարկետում: Սակայն դրա կիրարկման ընթացքում ի հայտ է եկել կարգով չնախատեսված իրավիճակ՝ կապված քաղաքացիների տվյալների փոխանցման ժամկետների հետ: Ըստ այդմ կարգով սահմանված ժամկետները համապատասխանեցվել են Հայաստանի Հանրապետության պետական եւ ոչ պետական բարձրագույն ուսումնական հաստատություններ ընդունելության կարգով սահմանված ժամկետներին: Մասնավորապես՝ սահմանվել է, որ զինվորական հաշվառում անցած չլինելու կամ բուհերի համապատասխան մասնագիտությամբ ընդունվելու վերաբերյալ տեղեկատվությունը նախարարությանը չտրամադրվելու դեպքում պարտադիր զինվորական ծառայության զորակոչից տարկետում տրամադրելու Կառավարության որոշման մեջ չներառված, սակայն տարկետման տրամադրման հիմքերի առկայության եւ դիմում ներկայացնելու դեպքում նախարարությունը մեկ ամսյա ժամկետում շրջանառում է Կառավարության առանձին որոշման նախագիծ:

Այսպիսով, որոշման ընդունմամբ, հնարավորություն է ընձեռվում կարգով սահմանված հիմքով տարկետման իրավունք ձեռք բերած, սակայն ամառային զորակոչից տարկետում չստացած քաղաքացիներին ՀՀ կառավարության առանձին որոշմամբ տրամադրել տարկետում:

Կառավարության նիստում

Գործադիրը հավանության է արժանացրել «Թանգարանների մասին» օրենքը

ՀՀ կառավարության նիստում գործադիրը հավանության է արժանացրել «Թանգարանների մասին» օրենքի նախագծի վերաբերյալ օրենսդրական նախաձեռնությունը, որը սահմանված կարգով ներկայացվել է Ազգային ժողով:

Համաձայն հիմնավորման՝ վերջին տարիներին նյութական եւ ոչ նյութական մշակութային ժառանգության վերաբերյալ ընդունվել են մի շարք ՀՀ օրենքներ («Պատմության եւ մշակույթի անշարժ հուշարձանների ու պատմական միջավայրի պահպանության եւ օգտագործման մասին», «Մշակութային արժեքների արտահանման եւ ներմուծման մասին», «Արխիվային գործի մասին», «Ոչ նյութական մշակութային ժառանգության մասին», «Գրադարանների եւ գրադարանային գործի մասին»), որոնք կարգավորում են մշակութային ժառանգության բնագավառները: Անհրաժեշտություն

է առաջացել նաեւ կարգավորել թանգարանների ոլորտը. մասնավորապես՝ հստակեցված չեն մշակութային ժառանգության անբաժանելի մաս կազմող ՀՀ թանգարանային հավաքածուի, ինչպես նաեւ յուրաքանչյուր թանգարանի հավաքածուի օգտագործման, տնօրինման, թանգարանների ստեղծման (անկախ սեփականության ձեւից) խնդիրները:

Օրենքի նախագիծը մշակելու նպատակով նախարարության կողմից ուսումնասիրվել է թանգարանային գործի զարգացվածության մակարդակով աչքի ընկնող մի շարք երկրների (Կանադա, ԱՄՆ, Միացյալ Թագավորություն, Ֆրանսիա, Գերմանիա, Լատվիա, Ճապոնիա), ինչպես նաեւ ԱՊՀ երկրների թանգարանային գործը կարգավորող օրենսդրությունը: Օրենքում կիրառվել է ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի շրջանակում թանգարանային միջազգային խորհրդի կողմից

ընդունված Թանգարանների աշխատողների մասնագիտական վարքագծի կանոնագիրը, ինչը եվրոպական պետությունների՝ Գերմանիայի Դաշնության, Լյուքսեմբուրգի, Իտալիայի թանգարանների ղեկավարման համար ճանաչվել է իրավական փաստաթուղթ: Եվրոպական Միության ԹԱՅԵՔՍ տեխնիկական օժանդակության եւ տեղեկատվության փոխանակման գործիքի շրջանակում նախագիծը քննարկվել է նաեւ փորձագիտական առաքելության կողմից:

Օրենքի նախագիծը կարգավորվել են ոչ միայն պետական թանգարանային հավաքածուի, այլեւ ոչ պետական թանգարաններին առնչվող հարաբերությունները: Հստակեցվել են պետական սեփականություն չհանդիսացող մշակութային արժեքները ՀՀ պետական թանգարաններում ժամանակավոր պահպանության հանձնելու,

թանգարանի ֆոնդերը թանգարանային առարկաներով համալրելու, հաշվառելու, հանրայնացնելու սկզբունքները, թանգարանների եւ հավաքածուների սեփականատերերին պետական աջակցության ձեւերը, ինչպես նաեւ թանգարանների հավատարմագրման եւ կարգավիճակ ստանալու ընթացակարգը:

Այսպիսով, օրենքի ընդունմամբ, կապահովվի մշակութային ժառանգության պահպանության եւ պաշտպանության համակարգված գործունեությունը, մշակույթի ոլորտում տնտեսական նոր մեխանիզմների եւ շուկայական հարաբերությունների զարգացումը, ինչպես նաեւ իրավաբանական եւ ֆիզիկական անձանց միջեւ ժառանգարաբերությունների կարգավորումը մշակույթի բնագավառում:

Հ. ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

Նախարարին կից հասարակական խորհուրդ

Օրակարգում՝ Արցախից բռնի տեղահանված ուսուցիչների եւ սովորողների աջակցության ծրագրերը

ՀՀ կրթության, գիտության, մշակույթի եւ սպորտի նախարարին կից հասարակական խորհուրդը գումար է իր հերթական նիստը, որը վարել է խորհրդի նախագահ, նախարար Ժաննա Անդրեասյանը: Նիստի օրակարգում ներառված էին Լեռնային Ղարաբաղից բռնի տեղահանված ուսուցիչների հարթակի եւ ուսանողների աջակցության ծրագրերի վերաբերյալ հարցերը:

Ողջունելով խորհրդի անդամներին՝ նախարարը շնորհակալություն է հայտնել ակտիվության եւ նախաձեռնողականության համար՝ հատկապես կարեւորելով այն փաստը, որ նիստերի օրակարգը մի քանի անգամ ձեւավորվել է հենց խորհրդի անդամների առաջարկով. «Հասարակական խորհուրդն արդյունավետ կարող է գործել միայն այն պարագայում, երբ տեղի է ունենում բազմակողմ գործընթաց, եւ յուրաքանչյուրի ներկայացրած միջոց կարող է քննարկման առիթ դառնալ: Միայն համատեղ աշխատանքի եւ խորհրդի անդամների առաջարկների միջոցով կարելի է բարելավվել իրականացվող գործընթացների արդյունավետությունը», - նշել է նախարարը՝ եւս մեկ անգամ շնորհակալություն հայտնելով հասարակական խորհրդին, որն այս կազմով անցկացնում էր իր վերջին նիստը:

Ժաննա Անդրեասյանի խոսքով այս անգամ որոշում է կայացվել նիստի օրակարգում ներառել այս պահին հանրությանը հետաքրքրող ամենակարեւոր հարցը՝ Լեռնային Ղարաբաղից բռնի տեղահանված մեր հայրենակիցների կրթության, մշակութային եւ այլ իրավունքների ապահովման խնդիրների վերաբերյալ: Նախարարն ընդգծել է կարճաժամկետ եւ միջնաժամկետ ծրագրերի բացի՝ անհրաժեշտ է ունենալ նաեւ երկարաժամկետ ծրագրեր՝ ակնկալելով այս հարցում խորհրդի անդամների կողմից ներկայացվող առաջարկները: «Ուսանողների մասով աջակցության ծրագրերը սահմանված են այս ուսումնական տարվա համար, եւ ներկայումս մենք փորձում ենք գտնել ամենաարդյունավետ եղանակը՝ այդ աջակցությունը շարունակելու ուսումնական հաջորդ տարիների համար՝ միաժամանակ խթանելով լավ սովորելը», - նշել է նախարարը՝ հավելելով, որ նույնը վերաբերում է նաեւ բռնի տեղահանված ուսուցիչների աջակցությանը, եւ ավելի երկարա-

ժամկետ կտրվածքով այդ խնդիրները ճիշտ հասցեագրելու կարիք կա:

Նախարարն առանձնակի կարեւորել է նաեւ Լեռնային Ղարաբաղի նյութական եւ ոչ նյութական մշակութային ժառանգության պահպանման հարցերը: Նրա խոսքով՝ նախարարությունը դիմել է ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ին եւ նմանատիպ մանդատ ունեցող բոլոր հնարավոր միջազգային կառույցներին՝ ներկայացնելով նյութական ժառանգության, հուշարձանների ցանկերը, ինչպես նաեւ վանդալիզմի գրանցված դեպքերը:

«Այս ուղղությամբ, իհարկե, աշխատանքներ արվում են՝ հատկապես տարբեր հարթակներում խնդրի վերաբերյալ միջազգային տեսանկյունից բարձրացնելու ուղղությամբ, բայց կարող են լինել նաեւ այլ առաջարկներ՝ լրացուցիչ գործիքակազմի կիրառության վերաբերյալ՝ հաշվի առնելով, որ հասարակական խորհրդի կազմում կան նաեւ մշակույթի ոլորտի ներկայացուցիչներ: Կարեւորում են նաեւ ոչ նյութական մշակութային ժառանգության հարցը. նույնիսկ կարող է լինել առաջարկ՝ ամբողջական փաթեթ պատրաստել Լեռնային Ղարաբաղի ոչ նյութական մշակութային ժառանգության պահպանման մասով՝ հաշվի առնելով ստեղծված իրավիճակը, դրա վտանգման իրական աստիճանը եւ ոչ նյութական մշակութային ժառանգությունը հատուկ պաշտպանության տակ առնելու

որոշակի միջազգային միջոցներ փնտրելը», - նշել է Ժաննա Անդրեասյանը՝ կարեւորելով նաեւ Լեռնային Ղարաբաղից բռնի տեղահանված մեր հայրենակիցների տարբեր ոլորտներում մասնագիտական աշխատանքի հնարավորությունը եւ նրանց ներուժի օգտագործումը:

ԿԳՄՍ նախարարության հանրակրթության վարչության պետ Թամարա Սարգսյանը ներկայացրել է ԼՂ-ից բռնի տեղահանված ուսուցիչների աջակցության հարթակը՝ նշելով, որ այնտեղ տեղադրվել են բոլոր մարզերում առկա թափուր հաստիքները: Ըստ Թամարա Սարգսյանի՝ ներդրված մեխանիզմը գործում է պարզ սկզբունքով. ուսուցիչներից ակնկալվում է միայն առաջնային տեղեկատվություն գրանցել իրենց մասին. «Այդ պարզ տեղեկատվության միջոցով ուսուցիչները կարողանում են հարթակում գրանցվել եւ ընտրել այն բնակավայրն ու վարչոցը, որտեղ ցանկանում են աշխատել: Սա կարելի է այն տեսանկյունից, որ շատ մարդկանց համար այն դարձել է նաեւ բնակության վայր ընտրելու ուղեմիջ, որովհետեւ այդ որոշումը կայացնելու գործոններից մեկն աշխատանք գտնելն է: Ըստ վարչության պետի՝ հարթակը գործարկվել է հոկտեմբերի կեսերից, եւ արդեն 153 ուսուցիչ դիմել են սկսել է աշխատել: «Աջակցության ծրագրի ելույթները կայանում է նրանում, որ բացի աշխատավարձից՝ ուսուցիչները ունենում են նաեւ 30 տոկոս հավելավճար, իսկ որոշ համայնքներում՝ նաեւ 50 հազար դրամ լրավճար ստանում: «Մենք տարեվերջին կամ փոփոխված ամբողջական տվյալները, եւ կարծում են՝ ավելի լավ պատկեր կունենանք այն մասով, թե Լեռնային Ղարաբաղից բռնի տեղահանված քանի ուսուցիչ է կարողացել կրթության ոլորտում ներգրավվել», - նշել է Թամարա Սարգսյանը:

Բարձրագույն կրթության եւ գիտության կոմիտեի նախագահ Սարգիս Հայոցյանը ներկայացրել է ԼՂ-ից բռնի տեղահանված ուսանողների աջակցության ծրագրերը: Ըստ Հայոցյանի՝ մինչեւ Կառավարության համապատասխան որոշումը՝ նախարարի շրջաբերականով բուհերին հանձնարարվել է տեղահանված ուսանողներին ներգրավել կրթական ծրագրերում՝ անգամ որեւէ փաստաթուղթ չունենալու դեպքում: Սարգիս

Հայոցյանի խոսքով՝ Կառավարության որոշմամբ հաստատվել է Լեռնային Ղարաբաղից բռնի տեղահանված ԼՂ նախնական, միջին եւ բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների առկա եւ հեռակա ուսուցման համակարգի այն ուսանողների 2023-2024 ուստարվա 1 կիսամյակի ուսման վարձի մասնակի կամ լրիվ փոխհատուցման մասին որոշումը, որոնք սահմանված կարգով տեղափոխվել են ՀՀ պետական ուսումնական հաստատություններ: «Ներկա դրությամբ ունենք 1837 ուսանողներ, որոնք ներգրավված են պետական բուհերում՝ տարբեր կրթական ծրագրերով: Եթե տվյալ կրթական ծրագիրը ՀՀ բուհերում չի իրականացվում, ապա նմանատիպ կրթական ծրագրերով տեղափոխության հնարավորություն է ընձեռնված», - նշել է կոմիտեի նախագահը՝ հավելելով, որ կա ուսանողների եւս 2 խումբ, որոնք հայտնվել են խոցելի իրավիճակում. մի խումբը ՀՀ բուհերում սովորող այն ուսանողներն են, որոնք ուսման վարձի փոխհատուցում են ստացել ԼՂ-ի կողմից: «Այժմ այս մասով Կառավարության որոշման նախագիծ է շրջանառվում, որպեսզի նրանց վարձավճարներն էլ փոխհատուցվեն, իսկ մյուսը խումբը վճարովի համակարգում սովորող ԼՂ այն քաղաքացիներն են, որոնք մինչեւ բռնի տեղահանումը սովորել են ՀՀ բուհերում, եւ ներկայումս նրանց ընտանիքները հայտնվել են ֆինանսական դժվար իրավիճակում: Այդ հարցով համագործակցում ենք դոնոր կազմակերպությունների հետ՝ որոշակի լուծումներ գտնելու նպատակով», - նշել է նա:

Ձեկույցներից հետո հասարակական խորհրդի անդամները ներկայացված ծրագրերի վերաբերյալ մի շարք հարցեր են ուղղել, որոնք, մասնավորապես, վերաբերել են ԼՂ-ից բռնի տեղահանված աշակերտների կրթության եւ նոր չափորոշչով սպառված դասագրքերի ապահովմանը, ուսուցիչների աշխատավարձերին եւ հավելավճարներին, ՏՄԱԿ-ի պայմաններին եւ այլն:

Օրակարգի վերջին հարցը վերաբերել է ԿԳՄՍ նախարարին կից հասարակական խորհրդի անդամների ռոտացիայի կիրառմանը, որն իրականացվում է երկու տարին մեկ անգամ:

Հեղինակ՝ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

«Վիլյամ Սարոյանը եւ արվեստը»

Սարոյանագիտության մեջ անսահման միջազգային գիտական կոնֆերանս

ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայում տեղի ունեցավ «Վիլյամ Սարոյանը եւ արվեստը» միջազգային գիտական երկօրյա կոնֆերանս: Սարոյանագիտության մեջ անսահման այս կոնֆերանսը կազմակերպել էին ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտը եւ Վիլյամ Սարոյան հիմնադրամը (Սան Ֆրանցիսկո): Սան Ֆրանցիսկոյում գործող Վիլյամ Սարոյան հիմնադրամը, որը 1966 թվականին ստեղծել է հենց ինքը՝ Վիլյամ Սարոյանը, ներկայումս գլխավորում է Սթեֆ Սեդրակյանը:

Առաջին հայացքից կարող է տարակուսանք առաջացնել կոնֆերանսի խորագիրը՝ «Վիլյամ Սարոյանը եւ արվեստը»: Չէ՞ որ Վիլյամ Սարոյանը, ինչպես գիտենք բոլորս, ականավոր գրող է: Ու թեւ, հիշենք, նա ստեղծագործել է անգլերեն ու նկարագրել ամերիկյան կյանքը, սակայն ոգին, որը նրան մղել է ստեղծագործելու՝ եղել իր հայ ինքնությունը: Եվ, այնուամենայնիվ, ի՞նչ կապ ունի Վիլյամ Սարոյանն արվեստի հետ, իսկ ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտն էլ՝ Վիլյամ Սարոյանի հետ:

Այս տեսակետից կոնֆերանսը դարձավ հայտնությունների հարթակ:

Տաղանդավոր մարդը, այս դեպքում Վիլյամ Սարոյանը, տաղանդավոր է իր բոլոր դրսեւորումներում: Պարզվում է, որ Սարոյանը նկարել է, ստեղծել երգեր... Կոնֆերանսի բանախոսները ներկայացրեցին Սարոյանի՝ մինչ օրս մեզ անհայտ նկարչական եւ երաժշտական ժառանգությունը:

Մյուս կողմից՝ Սարոյանի ստեղծագործություններն ինքնին խթանել են հայ եւ ոչ միայն հայ արվեստի զարգացմանը: Սարոյանի պիեսները բեմադրվել են Հայաստանի եւ սփյուռքի թատրոններում եւ մեծ դեր կատարել հայ բեմադրիչների եւ դերասանների ստեղծագործական ճակատագրում:

Սարոյանի ստեղծագործությունների հիման վրա գրվել են նաեւ երաժշտական ստեղծագործություններ՝ երգեր եւ մինչեւ անգամ օպերաներ:

Սարոյանի կերպարը մարմնավորվել է հայ կերպարվեստում, ի մասնավորի՝ Սարոյանի եւ Սիրակյանի գործերում:

Սկզբից եւեթ մեծեր, որ «Վիլյամ Սարոյանը եւ արվեստը» միջազգային գիտական կոնֆերանսը դարձավ նոր խոսք՝ սարոյանագիտության ասպարեզում, առաջին քայլը՝ արվեստագիտական սարոյանագիտության ուղղությամբ: Կարծում ենք՝ ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտը եւ Վիլյամ Սարոյան հիմնադրամը՝ Սթեֆ Սեդրակյանի ղեկավարությամբ, հաջողությամբ կշարունակեն արդյունավետ համագործակցությունը:

Ողջունելով գիտաժողովի կազմակերպիչներին, մասնակիցներին եւ հյուրերին՝ ՀՀ ԳԱԱ հայագիտության եւ հասարակական գիտությունների բաժանմունքի ակադեմիկոս-քարտուղար, ակադեմիկոս **Յուրի Սուվարյանը** մասնավորապես խնդրեց. «Այս գիտաժողովը նվիրված է միջգիտակարգային հիմնախնդրի՝ գրականության եւ արվեստի առնչություններին: Սա չափազանց շահեկան նախաձեռնություն է, որովհետեւ գիտություններն այսօր զարգանում են տարբեր գիտաձյուղերի հատույթներում: Եվ այս հատույթներում է, որ այսօր մենք կարող ենք նոր խոսք ասել: Գիտաժողովը հնարավորություն է մեկ անգամ եւս արժեւորելու Սարոյանի գրական ժառանգությունը եւ այն դիտարկելու արվեստի տեսանկյունից»:

Ակադեմիկոս Յուրի Սուվարյանը, օգտվելով պատեհ առիթից, ներկայացրեց գողտրիկ հուշ. թե ինչպես առաջին անգամ «Իմ սիրտը լեռներում է» բեմադրությունը դիտեց կինոյի եւ թատրոնի հայ անվանի դերասան Հրաչյա Ներսիսյանի հիշատակին նվիրված միջոցառման ժամանակ Վահրամ

Փափագյանի եւ Վարդուհի Վարդեբեյանի մասնակցությամբ:

Իր ողջունի խոսքում ՀՀ ԿԳՄՍ նախարարի տեղակալ **Դանիել Դանիելյանը** անդրադարձավ ակադեմիկոս գրող Վիլյամ Սարոյանի ժառանգությանը եւ նշեց, որ Սարոյանը տաղանդավոր էր իր բոլոր դրսեւորումներում՝ նկարչական, երաժշտական, թատերական, ինչն ամբողջովին դեռեւս չբացահայտված, սակայն անզնահատելի ժառանգություն է: «Անչափ կարեւորում են կոնֆերանսի անցկացումը, որի շրջանակում սարոյանական արվեստի տարբեր դրսեւորումներ կդրվեն գիտական հենքի վրա: Տարբեր քննարկումների, մտքերի փոխանակման արդյունքում եւս մեկ անգամ հնարավորություն կունենանք ամերիահայելու, երիտասարդներին ներկայացնելու սարոյանական անզնահատելի արվեստն ու գրականությունը»,- նշեց նախարարի տեղակալը եւ բարի երթ մաղթեց կոնֆերանսի մասնակիցներին:

Ավարտելով իր խոսքը՝ Դ.Դանիելյանը ընթերցեց հատված Սարոյանի «Հայը եւ հայը» պատմվածքից:

Ողջունելով կոնֆերանսի մասնակիցներին՝ Վիլյամ Սարոյան հիմնադրամի նախագահ **Սթեֆ Սեդրակյանը** նշեց. «Ուրախ եմ միանալու այս միջազգային կոնֆերանսին, որի օրակարգում Սարոյանի կյանքի եւ ստեղծագործության դրվագներն են: Ստաժում էի, թե ինչպես կարծազանքեր Սարոյանն այս հանդիպմանը, որն անցկացվում է իր ծննդից 115 տարի անց, Հայաստանում, եւ որի ընթացքում ելույթ են ունենում առաջատար գիտնականներ: Կարծում եմ, որ նա կասեր. «Սա ամենազվարճալի բանն է, որ երբեք տեսել եմ»: Բայց ես գիտեմ, որ նա շատ գրի կլիներ: Սարոյանը շատ ուշադիր էր իր ժառանգության նկատմամբ: Մենք բոլորս պետք է հպարտ լինենք, որ այս գիտական կոնֆերանսի մի մասն ենք»:

Երկօրյա գիտական կոնֆերանսը Սարոյանի հանճարի շուրջ համախմբել էր սարոյանասերներին եւ սարոյանագետներին աշխարհի 6 երկրներից: Հայաստանից մասնակցում էին ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի, ՀՀ ԳԱԱ Մ. Աբեղյանի անվան գրականության եւ ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտները, Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներից՝ Նյու Յորքի ու Վաշինգտոնի, Սան Ֆրանցիսկոյի ու Բոստոնի, Նյու Ջերսիի, Ռուսաստանից՝ Մոսկվայի ու Սանկտ Պետերբուրգի, Մեծ Բրիտանիայից՝ Լոնդոնի, Իսլանդիայից՝ Ռեյկյավիկի, Սերբիայից՝ Բելգրադի ներկայացուցիչները:

Լիագունար առավոտյան նիստում ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի թատրոնի բաժնի վարիչ, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր, ՀՀ գի-

տության վաստակավոր գործիչ **Հենրիկ Հովհաննիսյանը** հանդես եկավ «Վիլյամ Սարոյանի «Իմ սիրտը լեռներում է» պիեսը Վարդան Աճեմյանի բեմադրությամբ» զեկուցումով: Հայ արվեստաբանության մեջ առաջին անգամ անդրադարձ եղավ Սարոյանի նկարչական ժառանգությանը. Վիլյամ Սարոյան հիմնադրամի նախագահ Սթեֆ Սեդրակյանը (ԱՄՆ, Սան Ֆրանցիսկո) ներկայացրեց «Վիլյամ Սարոյանը՝ նկարիչ» զեկուցումը: Խ.Աբովյանի անվան ՀԳՄՄ հայ հին եւ միջնադարյան գրականության եւ նրա դասավանդման մեթոդիկայի ամբիոնի վարիչ, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, ՀՀ մշակույթի վաստակավոր գործիչ, **Աելիտա Դոլուխանյանի** բանախոսությունը ուշագրավ նրբագծեր ավելացրեց Գ.Սոււնդուկյանի անվան պետական ակադեմիական թատրոնում 1961-ին Վարդան Աճեմյանի իրականացրած «Իմ սիրտը լեռներում է» լեզնդար բեմադրությանը: ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի երաժշտության բաժնի առաջատար գիտաշխատող, Երեւանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայի կառավարման խորհրդի նախագահ, ՀՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ, արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր **Լիլիթ Երնջակյանը** թերթեց Վիլյամ Սարոյանի եւ Ալան Հովհաննեսի ստեղծագործական համագործակցության էջերը՝ հայ երաժշտագիտության մեջ առաջին անգամ ներկայացնելով Սարոյանի տեքստերով Ալան Հովհաննեսի գրած ստեղծագործություններից մի քանիսը: Հայ Առաքելական Եկեղեցու Արեւելյան Առաջնորդարանի գործադիր տնօրեն, պատմական գիտությունների թեկնածու **Վարդան Մատթեոսյանը** (ԱՄՆ, Նյու Յորք) ներկայացրեց «Վիլյամ Սարոյանը եւ հայոց դեմ խտրականությունը Ֆրեզկոյում» զեկուցումը: ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի թատրոնի բաժնի ավագ գիտաշխատող, ԵԹԿՊԻ ավագ դասախոս, արվեստագիտության թեկնածու, դոցենտ **Անուշ Ասլիբեկյանը** քննության առավ Արմեն Էլբակյանի սարոյանական բեմադրությունները՝ բացահայտելով վերջինիս ռեժիսորական ձեռագրի առաջնահատկությունները: SR Socially Relevant Film Festival, NY հիմնադիր տնօրեն - զեղարվեստական ղեկավար **Նորա Արմանին** (ԱՄՆ, Նյու Յորք) ներկայացրեց Սարոյանի վեպերի բեմականացման եւ բեմադրության հարցերի շուրջ իր հետաքրքիր դիտարկումները: ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի տնօրեն, ՀՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ, արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր **Աննա Ասատրյանը** «Մարտին Վարդազարյանի երաժշտությունը՝ գրված Վիլյամ Սարոյանի «Մի գավաթ բարություն» («The Beautiful People») պիեսի՝ Համազգային

թատրոնում Սոս Սարգսյանի բեմադրության համար» զեկուցման մեջ կատարեց մի շարք բացահայտումներ՝ շտկելով արդի թատերագիտության եւ թատերական քննադատության մեջ տեղ գտած որոշ անճշտություններ:

Երեկոյան նիստում (համանախագահներ՝ Անուշ Ասլիբեկյան, Արծվի Բախչինյան) Ֆեյրլի Դիքինսոն համալսարանի գրականության, լեզվի, գրարվեստի եւ փիլիսոփայության ամբիոնի պատվավոր պրոֆեսոր **Հարի Քեյլյանը** (ԱՄՆ, Նյու Ջերսի) հանդես եկավ «Վիլյամ Սարոյանը որպես մշակութային ֆենոմեն», դրամատուրգ, գրող, լրագրող, ամերիկյան ՓԵՆ ակումբի անդամ, 2018-ից՝ Վիլյամ Սարոյան տուն-թանգարանի տնօրենների խորհրդի անդամ **Ռաֆայել Հակոբջանյանը** (ԱՄՆ, Սան Ֆրանցիսկո) «Վիլյամ Սարոյանը եւ Սան Ֆրանցիսկոն», Ռուսաստանի Դաշնությունում ՀՀ դեսպանատան մշակույթի կենտրոնում գործող Հայագիտական ամբիոնի ղեկավար, բանասիրական գիտությունների թեկնածու **Ալիա Մարանջյան-Մարտիրոսյանը** (Ռուսաստան, Մոսկվա) «Մարդու լինելիության համակարգը Վիլյամ Սարոյանի ստեղծագործական աշխարհում», ՀՀ ԳԱԱ Մ.Աբեղյանի անվան գրականության ինստիտուտի սփյուռքահայ գրականության ուսումնասիրման բաժնի վարիչ, բանասիրական գիտությունների թեկնածու **Արմեն Ավանեսյանը** «Վիլյամ Սարոյանի «Ոստրեն եւ մարգարիտը» պիեսի բեմադրությունները Հայաստանում», Սանկտ Պետերբուրգի պետական համալսարանի Արեւելյան ֆակուլտետի Կենտրոնների Ասիայի եւ Կովկասի ամբիոնի դոցենտ, բանասիրական գիտությունների թեկնածու **Դոնարա Մկրտչյանը** (Ռուսաստան, Սանկտ Պետերբուրգ) «Մարդ մնալու արվեստը Սարոյանի ստեղծագործություններում», ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի տնօրենության փորձագետ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր **Լիլիթ Արզումանյանը** (Հայաստան, Երեւան) «Դիտարկումներ Վիլյամ Սարոյանի պիեսների երեւանյան բեմադրությունների մասին», ՀՀ ԳԱԱ Պատմության ինստիտուտի ավագ գիտաշխատող, բանասիրական գիտությունների թեկնածու **Արծվի Բախչինյանը** «Վիլյամ Սարոյանը՝ երգաստեղծ», Կառ.Ֆնմանի երաժշտական կենտրոնի պրոֆեսոր, երաժշտության դոկտոր **Նուրե Մելիքյանը** (ԱՄՆ, Նյու Յորք) «Վիլյամ Սարոյան եւ Առնո Բաբաջանյան. ամերիկյան եւ խորհրդային լեզնդները» եւ բեմադրող ռեժիսոր, դոցենտ, ՀՀ մշակույթի վաստակավոր գործիչ, **Հեղբերու Գասպարյանը** «Վիլյամ Սարոյանը հեռուստաթատրոնում» զեկուցումներով:

Վաստակ

Հայ նորագույն տնտեսագիտության ռահվիրան (ակադեմիկոս Յուրի Սուվարյանի ծննդյան 80-ամյակի առթիվ)

ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր Յուրի Միքայելի Սուվարյանը, իր ավելի քան 55 տարիների գիտական գործունեությանը մեծ նվաճումների է հասել տնտեսագիտության ասպարեզում, ակտիվ գիտահետազոտական աշխատանք է կատարել տնտեսագիտության և կառավարման տեսության հիմնարար խնդիրների վերաբերյալ: Նա գործնականում կառավարման գիտության արդի հայկական դպրոցի հիմնադիրն է: 1970-1980-ական թվականների նրա աշխատություններում հիմնավորվել են արտադրության արդյունավետության և ամբողջական աշխատանքի արտադրողականության գնահատման ու դրանց դինամիկայի կառավարման մեթոդաբանական և գործնական հիմնախնդիրների լուծման նոր սկզբունքներն ու եղանակները, որոնք լուսաբանվել են «Աշխատաքի արտադրողականությունը և արտադրության արդյունավետությունը» (1976թ.), «Про изводительность общественного труда» (1980г.), «Управление ростом производительности труда в промышленности» (1987г.) աշխատություններում:

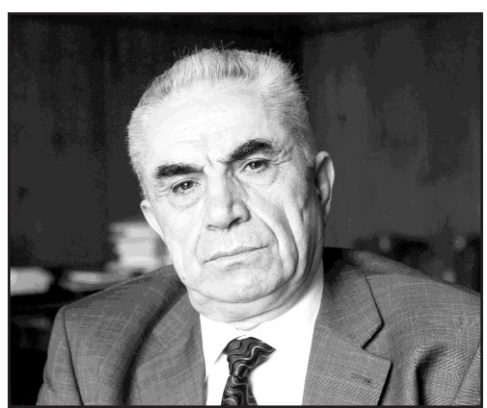
Սակրոտնտեսական քննական վերլուծության ենթարկելով տնտեսության ինտենսիվացման էության և կառուցակարգերի հիմնախնդիրները դեռևս մինչև անցումը շուկայական տնտեսական համակարգին պրոֆեսոր Յու. Սուվարյանն իր «Էկոնոմիկայի ինտենսիվացման տնտեսական մեխանիզմը» (1990թ.) աշխատության մեջ, անարդյունավետ համարելով գործող կենտրոնացված պլանային համակարգը, իբրև գործող տնտեսական մեխանիզմի զարգացման ուղղություն, հիմնավորել է սեփականության բազմաձևությունն ու շուկայական ենթակառուցվածքների ստեղծման, ռազմավարական կառավարման, մարքեթինգային գործունեության, ազատ առևտրի ու զնազոյացման անհրաժեշտությունն ու առաջարկում պլանային տնտեսությունից շուկայականին անցնելու տրամաբանությունն ու փուլերը:

Նրա գիտական հետաքրքրությունների ոլորտում են կառավարման տեսության և հայ կառավարչական մտքի պատմության արդի հիմնահարցերը: Ակադեմիկոսը ցուցաբերել է նոր մոտեցումներ ռազմավարական կառավարման էության և սկզբունքների մեկնաբանման, գործարարության ծրագրի մշակման մեթոդաբանության զարգացման ասպարեզում: Հայ իրականության մեջ պրոֆեսոր Յու. Սուվարյանն առաջինն է անդրադարձել հանրային կառավարման էության, մեթոդաբանության ու պատմական զարգացման հարցերին և առաջարկել է յուրօրինակ լուծումներ («Ռազմավարական կառավարում. մեթոդաբանությունը և արդի հիմնահարցերը» (1996թ.), «Գործարարության ծրագրի մշակման հիմունքները» (1996թ.), «Կառավարման տեսության արդի հիմնախնդիրները» (2020), «Հանրային կառավարման տեսության ու պատմության ուրվագծեր» (2004թ.), «Հանրային կառավարման տեսություն և պատմություն» (2013, համահեղինակ), նույնը անգլերեն (2014 թ.), «Հանրային կառավարումը ՀՀ-ում. զարգացման ընթացքը և բարեփոխումների գերակայությունները» (2018, համահեղ.), «Հանրային կառավարման մեթոդաբանական հիմնախնդիրներ» (2019, համահեղ.), «Հանրային կառավարման ենթահամակարգերը և արդյունավետությունը» (2021, համահեղինակ) և այլ աշխատություններում): Ուշագրավ է պրոֆեսոր Սուվարյանի 2023 թվականին հրատարակած «Հայկական պետականության կառավարչական հիմնախնդիրները» մենագրությունը, որում նրա կողմից լուսաբանվել են հին և միջնադարյա ժամանակաշրջանում, ինչպես նաև XX դարում և XXI դարի առաջին քառորդում հայկական պետականությունների կազմավորման և գործունեության կառավարչական հարցերը, առաջացած հիմնախնդիրներն ու դրանց լուծման գերակայությունները: Գրքում հատկապես կարևորվել են հանրային կառավարման համակարգում քաղաքակրթական ու քաղաքագիտական կազմակերպման, ռազմավարության և կազմակերպական կառուցվածքների ընտրության, արդի թվային տեխնոլոգիաների կիրառության, պատմության դասերի հաշվառման խնդիրները:

Ի դեպ, անդրադառնալով «Հանրային կառավարման տեսություն և պատմություն» գրքի անգլերեն հրատարակությանը, Կանադայի Կարլտոնի համալսարանի Հանրային քաղաքակրթության և կառավարման դպրոցի պրոֆեսոր, Կառավարման և հանրային մենեջմենթի կենտրոնի տնօրեն Լեսլի Փալը գրել է. «Շատ տպավորված եմ դրա լայն ընդգրկունությամբ: Շատ հազվադեպ կարելի է հանդիպել մեկին, ով տվյալ ոլորտի պատմությունը տեսնում է նման պատմական խորությամբ և, իհարկե տարածաշրջանային պատկերը շատ հետաքրքիր էր ինձ համար»: Ուշագրավ է նույն համալսարանի վաստակավոր հետազոտող, պրոֆեսոր Ալան Սասլովի կարծիքը. «Ես, հատկապես, շատ հավանեցի շատ տպավորիչ պատմական գրականության հատվածում «հանրային կառավարում» հասկացության զարգացման քննարկումներն առաջին գլխում: Սա շատ տպավորիչ հոյակապ նկարագրություն է շատ լայն մի թեմայի»:

Մերիլենդի համալսարանի (ԱՄՆ) հետազոտող Բարբարա Քոուն «Հանրային կառավարման տեսություն և պատմություն» գրքի մասին գրում է. «Ես այն շատ բարձր եմ գնահատում: Հեն կարծում, թե գրվել է մեկ այլ գիրք ես, որն ընդգրկում է այդքան երկար պատմություն այլ բաների հետ միասին»: Քանի որ ազգային տնտեսության ներուժը դրսևորվում է որպես տարածքային բաղադրիչների ամբողջություն, այս տեսակետից էլ պրոֆեսոր Յու. Ս. Սուվարյանը հիմնավորում է հանրապետության արդյունաբերության ու գյուղատնտեսության զարգացման արդի ուղղությունները («Տնտեսության տարածքային կառավարում. Մեթոդաբանությունը և հիմնախնդիրները» (2007թ. համահեղինակ)):

Սույն աշխատության մեջ առաջարկվում է տեղական ինքնակառավարման նոր երկաստիճան հայեցակարգ. հիմնավորելով անցումը, մարզային փոխարեն, գավառային կառավարման համակարգին: Պրոֆեսոր Յու. Սուվարյանի գիտական հետազոտությունների շրջանակում են նաև տնտեսական քաղաքակրթության ամենարդիական հիմնախնդիրները: Այդ առումով նրա գիտական ղեկավարությամբ կատարված ուշագրավ եզակի հետազոտություններից է «Հայաստանի և Թուրքիայի միջև առևտրատնտեսական հարաբերությունները. հնարավոր զարգացումներ և միտումներ» (2010թ., համահեղ.) աշխատությունը, որը բովանդակում է մակրոտնտեսական ցուցանիշների համեմատական դիտարկումներ, ինչպես նաև առևտրա-տնտեսական հարաբերությունների SWOT վերլուծություններ ու երաշխավորություններ: Գիտագործնական հետաքրքրություն են ներկայացնում նաև նրա գիտական ղեկավարությամբ կատարված «Գիտության և կրթության ազդեցությունը ՀՀ տնտեսական աճի վրա» («Բանբեր ՀՀՏՀ», թիվ 1, 2010) հետազոտության արդյունքները: Այդ հետազոտությունները շարունակվել են և արդյունքում մշակվել տնտեսական աճի վրա գիտակրթական համակարգի ազդեցության գնահատման մեթոդաբանությունը, ազգային նորանունական համակարգի ներուժի գնահատման սկզբունքները և հայեցակարգային գերակայությունները, ոլորտի կառավարման կազմակերպական կառուցվածքի բարեփոխման ռազմավարական ուղղությունները («Գիտակրթական համակարգը և տնտեսական զարգացումը» (2011թ.), «Գիտակրթական համակարգի կառավարման ռազմավարությունը» (2013թ.), «Գիտակրթական համակարգը և տարածքային տնտեսական զարգացման փոխառնչությունները» (2016 թ.), «Ազգային նորանունական համակարգ. ներուժի գնահատումը և հայեցակարգային գերակայությունները» (2017թ.):

Վերը նշված հրատարակումների շարքում առանձնանում է Յու. Ս. Սուվարյանի «Տնտեսություն, գիտություն, կրթություն» ծավալուն մենագրությունը (2014 թ.), որում դիտարկվում են տնտեսության ռազմավարական բարեփոխումների, հանրային կառավարման, գիտության և կրթության զարգացման արդի հիմնախնդիրները:

Յու.Սուվարյանի ընդհանուր գիտական խմբագրությամբ և համահեղինակությամբ հրատարակվել են «Մենեջմենթ» հայերեն բնագիր բուհական առաջին դասագիրքը (1999, 2002, 2009, 2016), «Հայ կառավարչական մտքի պատմության ուրվագծեր» (2005) տվյալ ասպարեզին վերաբերող առաջին մեծածավալ հետազոտությունը, «Ձեռնարկություն արդյունավետ կառավարում» (2001), «Կիրառական մենեջմենթ» (2004), «Ռազմավարական կառավարում» (2015), «Պետական և մուհիցիպալ կառավարում» (2017) և այլ ուսումնական ձեռնարկներ:

Մասնակցել է հանրապետական, համամիութենական և միջազգային գիտաժողովների, որոնցում ներկայացրել է իր հետազոտությունների արդյունքները, իսկ դրանց մի մասը լույս է տեսել միջազգային հրատարակումներում: Նա ղեկավարել է մի շարք գործնական ուղղվածության ծրագրերի մշակման աշխատանքները. մասնավորապես՝ ԼՂՀ տնտեսա-տնտեսական զարգացման ծրագիրը (1994), ՀՀ երկաթուղային տրանսպորտի բարեփոխումների ծրագիրը (1998), որոնք ընդունվել են հանրապետության գործադիր իշխանությունների կողմից և իրագործվել:

Պրոֆեսոր Յու.Սուվարյանը հրատարակել է ավելի քան 300 գիտական աշխատություն, այդ թվում 50-ից ավելի մենագրություն, դասագիրք և ուսումնական ձեռնարկ: Նրա գիտական խորհրդատվությամբ ու ղեկավարությամբ տնտեսագիտության դոկտորի և թեկնածուի գիտական աստիճաններ են ստացել հայրուրից ավելի ասպիրանտ ու հայցորդ: Հատկանշական է շեշտել, որ կառավարման մասնագիտությամբ գիտական կարգերի մեծ մասը նրա սաներն են:

2006 թ. դառնալով Հայաստանի պետական տնտեսագիտական համալսարանի ռեկտոր Յու. Սուվարյանը մեծ եռանդով ձեռնամուխ է եղել կրթահամակարգի բովանդակային և կառուցվածքային արմատական վերափոխումների համահունչ միջազգային պահանջներին: Նրա ղեկավարության շրջանում տնտեսագիտական համալսարանը համալրեց հանրապետության օրինակելի բուհերի առաջատար շարքերը:

Յու.Սուվարյանը 2006-2018 թթ. եղել է ՀՀՏՀ-ում գործող գիտական աստիճաններ շնորհող մասնագիտական խորհրդի նախագահ, 2006-2011թթ.՝ «Բանբեր ՀՀՏՀ» գիտական հանդեսի գլխավոր խմբագիր, հայրենական և միջազգային գիտական հանդեսների խմբագրական խորհուրդների, ինչպես նաև հայերենի բարձրագույն խորհրդի անդամ:

Մեծ է պրոֆեսորի ավանդը գիտության բնագավառում: 2006 թ. Յուրի Սուվարյանը ընտրվեց է ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, 2010 թ.՝ իսկական անդամ, 2011 թ.՝ ՀՀ ԳԱԱ հայագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունքի ակադեմիկոս-բարոսուղար: Այդ պաշտոնում Յու.Սուվարյանի գործունեության ընթացքում, իր իսկ նախաձեռնությամբ և անմիջական մասնակցությամբ ընդունվել և իրագործվում են հայագիտության զարգացման հայեցակարգը, 2012-2025թթ. Հայաստանի Հանրապետությունում հայագիտության ոլորտի զարգացման ռազմավարության ոլորտի զարգացման 2012-2025թթ. ռազմավարության իրականացման միջոցառումների ժամանակացույցը:

– Հայագիտության զարգացման հայեցակարգը, 2012-2025թթ. Հայաստանի Հանրապետությունում հայագիտության ոլորտի զարգացման ռազմավարությունը, 2012-2025թթ. ռազմավարության իրականացման միջոցառումների ժամանակացույցը:

– Հայագիտության զարգացման ռազմավարության 2012 թ. դեկտեմբերի 6-ի 1688-Ս որոշմամբ ստեղծվել է Հայագիտական ուսումնասիրությունները ֆինանսավորող համահայկական հիմնադրամ 50 մլն. դրամ բյուջետային ֆինանսավորմամբ:

– ՀՀ ԳԱԱ նախագահության և հիմնադրամի հոգաբարձուների խորհրդի որոշումներով ստեղծվել են. «Բանբեր հայագիտության» հնգալեզու գիտական հանդեսը (2013 թ.), որը հրատարակվում է տարեկան երեք համար և առաջվում աշխարհի տարբեր երկրների գրադարաններ և գիտական կենտրոններ: «Հիմնարար հայագիտություն» անգլերեն էլեկտրոնային գիտական հանդեսը (2015 թ.), հրատարակվում է տարեկան երկու համար, եւ ունի ընթերցողների լայն շրջանակ (հասանելի է աշխարհի ավելի քան 140 երկրներում):

Գիտական նշված հանդեսները օտարալեզու ընթերցողներին ներկայացնում են հայոց պատմության և մշակույթի նվաճումներն ու հիմնախնդիրները՝ միաժամանակ նպաստելով հայրենի պատմության ու մշակույթի պաշտպանությանը կենտրոնացված զբաղվող հարեւանների անհիմն, ոչ գիտական հարձակումներից ու յուրացման փորձերից:

Ակադեմիկոս Յու. Ս. Սուվարյանի նախաձեռնությամբ կազմակերպված միջազգային և հանրապետական բազմաթիվ գիտական միջոցառումներից իրենց նշանակությամբ են բովանդակությամբ առանձնահատուկ և հատկապես Հայագիտական միջազգային երկրորդ համաժողովը «Հայագիտությունը և արդի մարտահրավերները» (17-19 հոկտեմբերի, 2013 թ.) խորագրով և «Հայոց ցեղասպանություն – 100. Ծանաչումից մինչև հատուցում» միջազգային գիտաժողովը (15-16 հոկտեմբերի, 2015 թ.):

Ակադեմիկոս Յու.Սուվարյանի մասնագիտական բարձր կարողությունները, գիտամանկավարչական վաստակը գնահատված են «Անճառա Շիրակացի» (2000), ԼՂՀ «Մայրական երախտագիտության» (2007), «Վաչագան Բարեպաշտ» (2013), միջազգ. փլիլիս. Ակադեմիայի «Գավիթ Անհաղթ», «Հայրենիքին մատուցած ծառայությունների համար» 1-ին աստիճանի (2011), ՀՀ Ազգային ժողովի «Պատվո մեդալ» (2013թ.) մեդալներով և «Հայրենիքին մատուցած ծառայությունների համար» 2-րդ աստիճանի (2017) շքանշանով: 2014 թ.-ին ակադեմիկոս Սուվարյանը արժանացել է Հայաստանի Հանրապետության Գիտության վաստակավոր գործիչ կոչմանը: Նա ընտրվել է Բնական գիտությունների ռուսական (2016 թ.) և Եվրոպական (2017թ.) ակադեմիաների արտասահմանյան անդամ, Դոնի Ռոստովի պետական տնտեսագիտական, Ռուս-հայկական, Արցախի և այլ համալսարանների պատվավոր պրոֆեսոր է:

Մեծ է հարգարժան ակադեմիկոսի ներդրումը Մ. Քոթանյանի անվան տնտեսագիտության ինստիտուտի զարգացման գործում: Ինստիտուտի կոլեկտիվը սիրով շնորհավորում է մեծ գիտնականի հորեղբայրի առթիվ՝ ցանկանալով անսպառ ուժ ու եռանդ, և շարունակական գիտական նվաճումներ:

ՀՀ ԳԱԱ Մ. Քոթանյանի անվան տնտեսագիտության ինստիտուտ

Երաժշտությանը բժշկելու արվեստը (հատված Սուրեն Գյուլխասյանի աշխատությունից)

սկիզբը՝ նախորդ համարում

Երաժշտությանը բժշկելը

Մարդկանց հոգեկան եւ ֆիզիկական առողջության վրա ամբողջ ներգործության շնորհիվ երաժշտությունն ունի ինքնուրույն բժշկելու հատկություն: Արվեստի եւ բժշկության ասպարեզում մտորումները եւ ֆանտազիան միախառնվելով հանգեցնում են ստեղծարարության: Արվեստը եւ բժշկությունը կյանքի պես միաժամանակ եւ բարդ են, եւ պարզ: Կյանքի բարդ թվացող իրավիճակների պարզ հանգուցալուծումների մասնաբաժինը, բժշկության եւ արվեստի բարդ խնդիրները նույնպես կարող են ունենալ պարզ եւ իմաստուն լուծումներ: Երբեմն որքան բարդ է լինում խնդիրը, այնքան ավելի պարզ է լուծումը:

Երաժշտության բուժիչ ներգործությունը հիմնված է ակնթարթային երանության զգացումի վրա, որը միաժամանակ համակուն է մարդու հոգին, միտքը, սիրտը եւ օրգանիզմի ամբողջ բջջային համակարգը: Ըստ անտիկ բժշկության հիմնադիր Դիոսկորիդոսի, «բժշկությունը բնության բուժիչ ազդեցության նմանակն է (միմեսիսի), հիվանդությունների մասին պատկերացման, իմաստավորման եւ բուժման վերաբերյալ մտորումների եւ ֆանտազիայի արվեստ է»:

Ժամերգությունը

Բոլոր կրոններում ժամերգությունը, աղոթքները եւ ծեսերը կազմում են վանական կյանքի ամբաժանելի մասը: Դեռեւս հին ժամանակներից հոգեւորականները կիրառել են երաժշտական թերապիան տարբեր հիվանդությունների բուժման համար, որոնք համարվում էին մարդու կողմից թե իր, թե այլ մարդկանց հանդեպ կատարած սխալների հետևանք: Հոգեւորականներն այցելում էին տառապյալ եւ մահամերձ մարդկանց՝ ջանալով թեթեւացնել նրանց տանջանքները այդ թվում նաեւ շարականներ երգելով: Առողջ եւ հիվանդ մարդկանց հոգու երաժշտության գաղտնիքները բացվում էին ճգնաժամների առջեւ՝ իրենց մաքրված հոգու, մտքի եւ մարմնի գաղտնիքների բացահայտման շնորհիվ: Հիվանդների բուժման ժամանակ երգվող շարականներով նրանք դիմում էին Արարչին՝ հայցելով օգնություն:

Հոգեւորականները համարում էին, որ մարդու ֆիզիկական մարմնի հիվանդությունը սկսվում է նրա արտաքին կազմակերպությունից, որը դուրս է եկել հոգու վերահսկողությունից եւ դադարել է լսել նրա ներքին ձայնը՝ խիղճը: Կենդանական բնագործիքն տուրք տալով գիտակցությունը հասցնում է մարմնին հիվանդության, դրանով իսկ տառապանքներ պատճառելով թե մարմնին, թե հոգուն: Ճշմարիտ բժշկությունը, արվեստը եւ շարականները գործում են պարզ սկզբունքով. բուժել հիվանդի հոգին՝ նրա գիտակցությունը եւ մարմինը մաքրելով արտաքին երեւույթներից, որոնք հանգեցրել են հիվանդության:

Բուժման այդ սկզբունքը կարող է օգնել միայն այն հիվանդներին, որոնք հմուտ բժիշկ-վանականի օգնությամբ գիտակցել են իրենց հիվանդության պատճառը, անկեղծորեն ապաշխարել են եւ լցվել արտաքինից ազատվելու ցանկությամբ: Ինտուիտիվ ռեզոնանսով անդրադառնալով երկնքից, շարականները կապ են հաստատում բուժողի եւ հիվանդի միջեւ: Դարերի ընթացքում կուտակված փորձի շնորհիվ հոգեւորականները մշակել են երաժշտությանը բժշկելու իրենց մեթոդաբանությունը, որը կախված է հիվանդության բնույթից: Ամեն կոնկրետ դեպքի համար ընտրվում էին բովանդակությամբ առավել համապատասխանող շարականներ: Հաճախ հոգեւորականը փոխում էր շարականը: Պատահում էր, որ շարականը ծնվում էր ինքնա-

բուխ՝ հենց հիվանդի մահճակալի մոտ:

Այցելելով ծանր հիվանդին՝ հոգեւորականն անկեղծ կապ էր հաստատում նրա հետ՝ ջանալով օգնել նրան ինքնուրույն փնտրել սեփական հիվանդության պատճառը: Նա փորձում էր հիվանդի հետ միասին անցնել հիվանդության զարգացման եւ ֆիզիկական մարմնի արտաքին ուղին: Բուժումն իմաստ ուներ շարունակել միայն հիվանդի կողմից իր կատարած սխալների գիտակցումից եւ անկեղծ ապաշխարումից հետո: Հոգեւորականի միջնորդությամբ շարականներն ուղեկցում են հիվանդի հոգեւոր ապաշխարությունը: Դրանց միջոցով հոգեւորականն Արարչից հայցում է գթասրտություն եւ օգնություն:

Երբ այդպիսի միջամտության արդյունքում մարդը հասնում է ներդաշնակ եւ հանգիստ վիճակի, վերջինս փոխանցվում է օրգանիզմի ամբողջ բջջային համակարգին, ինչը նպաստում է ուժերի վերականգնմանը եւ առողջացմանը: Օրգանիզմի հումորալ միջավայրները մաքրվում են կուտակված մետաբոլիտներից (օրգանիզմի կենսագործունեության արգասիքներից): Շարականների երաժշտությամբ առաջացրած ռեզոնանսը մարդկանց հոգուց թոթափում է հիվանդությունն ուղեկցող հոգսերի եւ տխրության մտավածքը՝ որպես «մեղավոր կյանքի» սխալների հետևանք: Ըստ Դիոսկորիդոսի բժշկության «ավելացնելու եւ պակասեցնելու» սկզբունքի, հիվանդները բուժվում են վնասակար չափանիշներով եւ օգտակարն ավելացնելով:

Հոգեւոր երաժշտական ինֆորմացիան հիմնականում բերնեբերան է փոխանցվել հոգեւորականների սերունդներին եւ հարստացել ժամանակի ընթացքում: Մատենադարանում պահվում են հայ միջնադարյան երաժշտական գրքերի արվեստի խազագրքային նմուշներով բազմաթիվ տեքստեր, որոնց մի մասն է վերծանված միայն:

Խազագրքային, հայ միջնադարյան երաժշտական գրքերի արվեստը: Ձեռավորվել է VIII դարից: Գաղափարի ծագումն ու սկզբնական իրականացումը կապված են Ստեփանոս Սյունեցու անվան հետ: Խազագրքային հետագա մշակմանն ու զարգացմանը մասնակցել են Գրիգոր Գռգիլը (Այրիվանեցի), Անանիա Նարեկացին, Խաչատուր Տարնացին, Ներսես Շնորհալին, Գրիգոր Խալը, Գեորգ Սկեռացին, Թովմա Մեծոփեցին, Գրիգոր Խլաթեցին եւ ուրիշներ:

Պահպանվել է շուրջ 2000 գիրք (ավելի քան 1000-ը երեսնի Ս. Մաշտոցի անվան Մատենադարանում) եւ շատ պատառիկներ, որոնք բովանդակում են հայ մասնագիտացված միաձայն երաժշտության դեռեւս V դարից երգված բազմաթիվ ստեղծագործությունների խազագրքայիններ: Դրանք, սակայն, առ այսօր լրիվ ընթերցելի չեն, քանի որ չի հայտնաբերվել խազագրքային սկզբունքը բացահայտող գրավոր շարադրված որևէ ամբողջական ուսմունք: XVI - XVIII դդ. խազերը կարդալը հետզհետե մոռացվել է (թեև երգերը շարունակել են արտագրել, XVII դարից՝ նաեւ տպագրել), իսկ XIX դարի սկզբում դրանք իրենց տեղը զիջել են նոր-հայկական ձայնագրությանը:

Միջնադարում երաժշտական սրբազան գիտելիքները գաղտնի էին պահվում այն ժամանակվա «շուռ բիզնեսի» ճարպիկներից, որոնք բոլոր ժամանակներում պատրաստ են նյութական շահ կորզել ինչից ասես, ունից ասես եւ ինչպես ասես:

Երաժշտության «անատոմիան եւ ֆիզիոլոգիան»

Ըստ հին փիլիսոփաների՝ երաժշտությունը, ինչպես եւ այն ստեղծած մարդը, ունի իր հոգին՝ մեղեդին, բնավորությունը՝ ռիթմը եւ մարմինը՝ հնչյունը: Իր ֆիզիկա-

կան մարմնի միջոցով երաժիշտը փոխանցում է երաժշտության ֆիզիկական մարմինը օդային մեխանիկական տատանումներին՝ պատկերավոր ասած, «երաժշտական մորզեթ»՝ այսուրեւնով: Ճշմարիտ երաժշտությունը ընկալվում է ենթագիտակցաբար եւ ինտուիտիվ կերպով գրեթե ակնթարթորեն առաջին սիրտ պես: Այդ գործընթացում գիտակցության սթափեցնող մասնակցությունը բացակայում է. այն միանում է ավելի ուշ: Նախքան այդ ենթագիտակցությունը հասցնում է ուղարկել երաժշտական ուղերձը ինտուիցիայի տիրույթ՝ ուրցագեղծին, որը պատասխանատու է հոգեւոր մակարդակում շփման անվտանգության համար: Համոզվելով, որ ուղերձն անվտանգ է եւ պիտանի, ենթագիտակցությունն այն փոխանցում է գիտակցությանը, որն էլ իր հերթին փոխակերպում է գիտակցական զգայական կերպարների եւ ընկալում: Միաժամանակ կատարվում է նաեւ ուղերձի պիտանելիության փորձաքննություն «մաշկային լսողության» միջոցով: Մարդու վրա երաժշտության ներգործության մեխանիզմն ավելի լավ պատկերացնելու համար անհրաժեշտ է ծանոթանալ ինտուիտիվ ֆունկցիայի՝ 3-րդ ազդանշանային համակարգի հետ:

Ինտուիցիա (ներընթերցում)

Ըստ ընդունված սահմանման ինտուիցիան իրադարձությունների եւ երեւույթների իմաստը առանց կշռադատելու կամ ապացուցելու, այսինքն՝ առանց գիտակցության մասնակցության ընկալելու ունակություն է: Երբեմն այն անվանում են նաեւ զգայականություն, հոտառություն, խորաթափանցություն կամ զգայականություն: Ըստ Իբն-Սինայի՝ «Ինտուիցիան հոգու հատկություն է, որը հայեցությամբ պայծառացնում է գիտակցությունը: Ճշմարիտի հայեցումը կատարվում է երեւակայության հատուկ օրգանի միջոցով, որը պատկերացումների եւ երեւակայությունների ուժերից կազմված ներքին գազողություններով արթնացնում է մտածողության ուժը» (Իբն Սինա, Մետաֆիզիկա, փիլիսոփայական երկեր): Հավանական է, որ նա նկատի ուներ ուրցագեղծը տիմուսը:

Ուրցագեղծը՝ տիմուս

Տիմուսը, որպես ինտուիցիայի գլխավոր օրգան, բնության կողմից տրված է մարդուն կյանքի առաջին օրվանից արտաքին վտանգներից ապաշտպանելու համար: Պատահական չէ, որ տիմուսը բավականաչափ զարգացած է եւ ունի մեծ չափեր նորածինների, շատ զգայուն եւ ստեղծարար մարդկանց, ինչպես նաեւ պայծառաշունչների եւ բախտագուշակների մոտ: Արդի բժշկությանը հաստատված է, որ ուրցագեղծը ինունային համակարգի գլխավոր օրգանն է: Այն ապահովում է ներքին անվտանգությունը վարակներից եւ թույներից, վնասված եւ մաշված հյուսվածքների (մաշկի, լորձաթաղանթի, մազերի, եղունգների, արյան կարմիր եւ սպիտակ գնդիկների) վերականգնողական գործընթացները: Մարդը ծնվում է լիովին ձեւավորված ուրցագեղծով, որը շարունակում է աճել մինչեւ սեռական հասունացման տարիքը, եւ դրանից հետո դանդաղորեն հետ է աճում կյանքի մայրամուտին խորանմելով, փոքրանով եւ ֆունկցիաները դադարեցնելով:

Գեղծի ծերացմանը նպաստում են ծանր սթրեսները, ինչպես նաեւ մարդու բնավորությունը: Պետք է հաշվի առնել, որ նույնիսկ ամենաթեթեւ սթրեսից հետո մարդուն պետք է առնվազն 2 ժամ ներյոհումորալ հավասարակշռության վերականգնման համար: Ուրցագեղծն ակտիվորեն մասնակցում է սթրեսային իրավիճակների հանգուցալուծմանը: Դա հանգեցնում է գեղծի հիվանդությունների եւ նույնիսկ ատրոֆիայի, որը փոխանցվում է այլ գեղծերին՝ էպիֆի-

զին, հիպոֆիզին, ենթաստամոքսային գեղձին, վահանաձեւ գեղձին, որոնք նույնպես մասնակցում են հետսթրեսային վերականգնողական պրոցեսներում: Գեղծի խորշումնը անդրադառնում է ինունային համակարգի վրա՝ առաջացնելով ինունիտետի եւ ինտուիցիայի նվազում եւ էնդոկրին եւ նյարդային համակարգի հիվանդություններ՝ շաքարային դիաբետ, տիրոտոկսիկոզ, նեվրոզ, ընճախտ, զանազան վախեր եւ այլն:

Գեղծի ծերացումը բերում է նաեւ ուղեղի, տարբեր օրգան համակարգերի եւ ընդհանուր առմամբ՝ անհատի ծերացմանը: Ապացուցված է, որ խելամիտ կենսակերպի դեպքում գեղձը կարող է ակտիվորեն գործել եւ ծառայել մարդուն մինչեւ 120 տարեկանը:

Տարիքի եւ փորձառության հետ մարդն ավելի շատ առաջնորդվում է գիտակցությանը, քան ենթագիտակցությանը, ինտուիցիայով եւ խղճով: Գուցե դա պայմանավորված է նրանով, որ խղճի ձայնով առաջնորդվելը միշտ չէ, որ շահավետ է: Որքան բարձր է հնչում գիտակցության ձայնը, այնքան քիչ լսելի է հոգու ներքին ձայնը՝ խիղճը եւ այնքան ավելի քիչ է աշխատում եւ զարգանում ինտուիտիվ ֆունկցիան: Վերջինս էլ հանգեցնում է ուցագեղծի, հետո էլ ամբողջ օրգանիզմի բջիջների ծերացմանը: Այդպես է տեղի ունենում բանական մարդու անժամանակ ծերացումը սկզբից հոգով, այնուհետեւ՝ մարմնով:

Ստեղծագործ մարդկանց ինտուիտիվ ֆունկցիան կարող է պահպանվել եւ նույնիսկ շարունակել զարգանալ մինչեւ կյանքի վերջը: Այդպիսի մարդիկ ավելի ուշ են ծերանում թե՛ հոգով, եւ թե՛ մարմնով: Որոշ տարեց մարդիկ պահպանում են առողջ հումորի զգացումը, ինչը կարող է անուղղակի ձեւով վկայել ուրցագեղծի աշխատանքի մասին:

Առողջ հումորը, լիաթոք ծիծաղը հոգեհարազատ մարդկանց շրջապատում ամենաօգտակար բանն է մարդու հոգեկան, մտավոր եւ ֆիզիկական առողջության համար: Առողջ ծիծաղն օգտագործվել է դարերի ընթացքում հոգեկան ցնցումների հետեւանքներից հատվելու համար: Ծիծաղը հոգու համար նույնն է, ինչ փռշտալն ուղեղի համար. երկուսն էլ պայմանավորված են ինքնամաքման պահանջով:

Իր ինտուիտիվ ֆունկցիայի շնորհիվ տիմուսն ակտիվորեն մասնակցում է երաժշտության վերծանման եւ ընկալման գործընթացում: Տիմուսի եւ ներյոհումորալ համակարգի միջեւ ինֆորմացիոն կապը ապահովվում է նյարդային ուղիների եւ օրգանիզմով հոտող հեղուկների միջոցով:

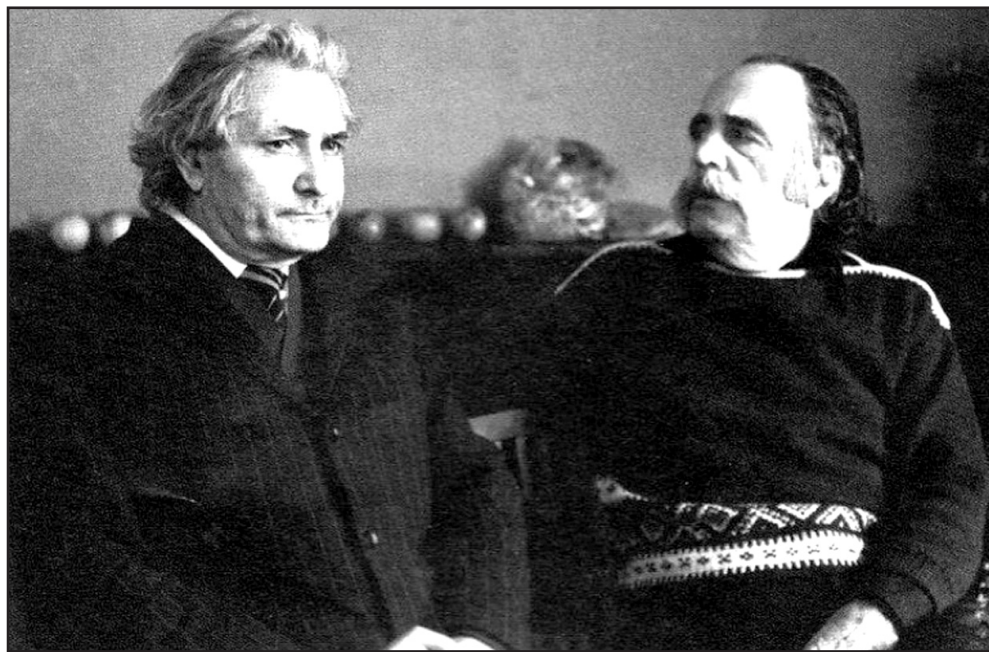
Նրանց միջոցով ներյոհումորալ համակարգը փորձաքննության նպատակով ուրցագեղծին է ուղարկում բոլոր զգայարաններից ստացված ինֆորմացիան շրջակա միջավայրի մասին, այդ թվում նաեւ երաժշտականը լսողական օրգանից եւ մաշկային ծածկույթներից: Գեղծից դրական արձագանք ստանալուց հետո ներյոհումորալ համակարգը ռեզոնանսով այն փոխանցում է օրգանիզմի բոլոր բջիջներին սրտի եւ լյարդի միջոցով: Այդ ռեզոնանսի բերած կարճատեւ խորը «երաժշտական քնից» հետո ուժերը վերականգնված բջիջները առողջանում են՝ առողջացնելով նաեւ ֆիզիկական մարմինը: Օրգանիզմի, մասնավորապես՝ ուղեղի բջիջների առողջացումը նպաստում է բանականության եւ վերջինիս կողմից պաշտպանվող հոգու առողջացմանը: Օրգանիզմի բջիջների առողջացումը, մասնավորապես ուղեղի բջիջներինը նպաստում է նրա արգասիքը հանդիսացող բանականության, ուստի եւ վերջինիս կողմից պաշտպանվող հոգու առողջացմանը:

Սարոյանագիտության մեջ անսահման միջազգային գիտական կոնֆերանս

սկիզբը՝ էջ 8

Կոնֆերանսն իր աշխատանքները շարունակեց հաջորդ օրը: Առաջին նիստում (համաձայնագրահներ՝ Լիլիթ Երնջակյան, Յենրիկ Յովհաննիսյան) Ամերիկայի Յայկական թանգարանի տնօրեն **Պերո Չեքիջյանը** (ԱՄՆ, Բոստոն) ներկայացրեց «*Յայր եւ որդի Սարոյանների կերպարվեստից նմուշներ՝ Ամերիկայի Յայկական թանգարանում*», Յանրային Յեռուստատեության, Armenian Mirror Spectator համայնքային թերթի լրագրող, պատմական գիտությունների թեկնածու **Յայկարամ Նահապետյանը** (ԱՄՆ, Վաշինգտոն) «*Վաշինգտոնահայերի հուշերը Վիլյամ Սարոյանի մասին*», Սանկտ Պետերբուրգի պետական համալսարանի ազատ արվեստների եւ գիտությունների ֆակուլտետի ավագ դասախոս **Մաքսիմ Գուդկովը** (Ռուսաստան, Սանկտ Պետերբուրգ) «*Ներդաշնակության որոնումներում*», «*Իմ սիրտը լեռներում է*»-ի առաջնախաղային բեմադրությունները Նյու Յորքում, Երեւանում եւ Մոսկվայում», ԶԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի սփյուռքահայ արվեստի եւ միջազգային կապերի բաժնի ավագ գիտաշխատող, արվեստագիտության թեկնածու **Անահիտ Չոբանը** «*Վիլյամ Սարոյանի «Իմ սիրտը լեռներում է» դրաման Իրանի հայ բեմում*», *Սաբրինա Գրիգորյան*», ԶԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի սփյուռքահայ արվեստի եւ միջազգային կապերի բաժնի ավագ գիտաշխատող, արվեստագիտության թեկնածու **Արսեն Զամբարձումովը** «*Վիլյամ Սարոյանի «Իմ սիրտը լեռներում է» պիեսի կինոռեժիսոր Լեւոն Գրիգորյանի էկրանավորումը*», Լոնդոնի Մարիա

թագուհու համալսարանի ասպիրանտ **Յասմին Սեյմորը** (Մեծ Բրիտանիա, Լոնդոն) «*Շեքսպիրյան ներշնչանքն ու ազդեցությունը Սարոյանի վաղ շրջանի «Իմ սիրտը լեռներում է» դրամայում*», ԶԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի կերպարվեստի բաժնի ավագ գիտաշխատող, Մարտիրոս Սարոյանի տուն-թանգարանի ցուցադրությունների կազմակերպման եւ հանրահռչակման բաժնի վարիչ, բանասիրական գիտությունների թեկնածու **Ռուզան Սարյանը** «*Վիլյամ Սարոյանը եւ Մարտիրոս Սարոյանը*», ԵՊՀ դասախոս, արվեստագիտության թեկնածու **Յուրի Գրիգորյանը** «*Վիլյամ Սարոյանի կերպարը Յենրիկ Սիրալյանի արվեստում*» եւ Իսլանդիայի համալսարանի ասպիրանտ **Ինգրիդ Թորսդոթիրը** (Իսլանդիա, Ռեյկյավիկ) «*Սարոյանը Իսլանդիայում*» զեկուցումները:

Երկրորդ նիստում (համաձայնագրահներ՝ Մարգարիտա Քամայան, Արմեն Ավանեսյան) լսվեցին տնտեսագիտության թեկնածու, ԱԶԳ շաբաթաթերթի եւ ArtCollage կայքի մշակութային լրագրող **Աշոտ Գրիգորյանի** «*Իմանտ Կալինինի «Յեյ, ո՞վ կա այդտեղեղ ռոք օպերան»*», բանասիրական գիտությունների թեկնածու **ժաննա Յակոբյանի** (Սերբիա, Բելգրադ) «*Վիլյամ Սարոյանը՝ սիրված գրող նախկին Յարավսկայի հանրապետություններում*», ԵԹԿՊԻ-ի Վանաձորի մասնաճյուղի տնօրեն, բանասիրական գիտությունների թեկնածու **Էլֆիք Զոհրաբյանի** «*Վիլյամ Սարոյանի «Փոքր ազգերի տառապանքը» դրաման*», Երեւանի մնջախաղի պետական թատրոնի գեղարվեստական խորհրդի անդամ, մնջախաղաց արտիստ, սցենարիստ, բեմադրիչ, թատերական մանկավարժ, Երեւան քաղաքի մշակույթի պատվավոր գործիչ **Լեւոն Իվանյանի** «*Սարոյանը 1970-ականների Երեւանի մնջախաղի թատրոնում*», «*Ստորակետ*» ճարտարապետական արվեստանոցի տնօրեն **Մերուժան Մինասյանի** «*Վիլյամ Սարոյանի տուն-թանգարանի հայեցակարգը*», Գայ-ռուսական համալսարանի Ռուս եւ համաշխարհային գրականության եւ մշակույթի ամբիոնի վարիչ, բանասիրական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ **Լիլիթ Մելիքսեթյանի** «*Արդիական ու հավերժականը Վ. Սարոյանի «Կտորածն անմեղաց» պիեսում*», դերասան, բեմադրիչ **Արսեն Աբրահամյանի** «*Վիլյամ Սարոյանի անվան անգլիական թատրոն-ստուդիան (1994-1999)*» եւ թարգմանիչ **Արամ Օհանյանի** «*Վիլյամ Սարոյանի ազդեցությունը ամերիկյան գրականության վրա*» բանախոսությունները:

«*Վիլյամ Սարոյանը եւ արվեստը*» միջազգային գիտական կոնֆերանսի արդյունքները դարձան կարելու հանգրվան ինչպես արվեստագիտության, այնպես էլ սարոյանագիտության ասպարեզում:

ԱՆՆԱ ԱՍՍՏՐՅԱՆ
ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի տնօրեն

Երաժշտությամբ բժշկելու արվեստը (հատված Սուրեն Գյուլխասյանի աշխատությունից)

սկիզբը՝ էջ 10

Օրգանիզմում արվեստի առաջացրած ռեզոնանսի շնորհիվ վերականգնվում են ինտուիտիվ եւ իմունային ուժերը, ինչը հանգեցնում է ամբողջ բջջային համակարգի առողջացմանը եւ պաշտպանվածությանը: Բջջային ռեզոնանսի շնորհիվ բարելավվում է բջջաթաղանթների թողունակությունը, ինչն էլ հեշտացնում է բջջային խարամի հեռացումը եւ նյութափոխանակությունը:

Ականջով լսողություն

Երաժշտությունն ունկնդրի բոլոր բջիջներին հասցնելու հիմնական ֆիզիոլոգիական ճանապարհն անցնում է լսողական օրգանով: Երաժշտության օդային ալիքները ականջախեցու ձագարի միջոցով անցնում են արտաքին ականջուղու մեջ եւ, անցնելով 2.5 սանիտիմետր ճանապարհ, հասնում են թմբկաթաղանթին: Վերջինիս վրա ամրացված 4 լսողական ոսկրների բաղկացած լծակային մեխանիզմի եւ խեցու փոխանցող հեղուկ միջավայրի շնորհիվ ալիքները հասնում են լսողական ընկալիչին, որը կոչվում է կորտայն օրգան: Ընկալիչը փոխակերպում է երաժշտական ալիքների էներգիան նյարդային իմպուլսի էներգիայի, որից հետո լսողական նյարդի միջոցով իմպուլսը փոխանցվում է ուղեղի ենթակեղեւային հատված: Այստեղ ներդրումն ունի համակարգի եւ ուրցագեղձի կողմից իմպուլսը ենթարկվում է ամփոփանքային եւ պիտանիության փորձաքննության: Գիտնականները ինտուիտիվ փորձաքննության արդյունքի վրա, ներդրումն ունի համակարգը «որոշում է» կամ ներս թողնել երաժշտությունը բջջային համակարգ կամ էլ արգելափակել բոլոր մուտքերը դեպի օրգանիզմի խորը հատվածները: Օրգանիզմի ներդրումն ունի ճյուղավորված ցանցի

շնորհիվ երաժշտությունը հասնում է մարմնի բոլոր, անգամ ամենահեռավոր բջիջներին, որոնք սահմանակից են շրջակա միջավայրին: Դրա դրսեւորումներից է մաշկի փշաքաղումը եւ արցունքների հոդրումը, որոնք առաջանում են ուժեղ զգացողություններից: Գիտնական ֆիզիոլոգիական լսողական ուղուց բացի, երաժշտությունը օրգանիզմ է թափանցում նաեւ մաշկի միջոցով:

«Մաշկային լսողություն»

Պտղի լսողական ընկալիչի ձեւավորումը սկսվում է ներարգանդային կյանքի 5-7 շաբաթում: Գրանցանշական է, որ լսողական անցուղիները զարգանում են մաշկային զգայունությունից: Այսպես կոչված «*մաշկային լսողությունը*» լրացնում է հիմնական ֆիզիոլոգիական ականջային լսողությունը: Երաժշտության ընկալման մաշկային ճանապարհը սկսվում է մարմնի մակերեսային մաշկային ընկալիչներից: Լսողական ընկալիչը տեղակայված է գանգի խորքում եւ հուսալիորեն պաշտպանված է վնասվածքներից, ինչի շնորհիվ մաշկայինից լսողականի փոխակերպված զգայունությունը սրվում է միլիոնավոր անգամ:

Երաժշտական ալիքներն ընկալվում են մաշկային մակերեսային: Մաշկի եւ ներքին ականջի ֆունկցիոնալ սերտ կապի շնորհիվ մաշկային ռեզոնանսը նյարդերի միջոցով փոխանցվում է ենթագիտակցության, ապա՝ գիտակցության տիրույթ: Երաժշտական ինֆորմացիայի մեծ մասը գիտակցությանն է փոխանցվում ենթագիտակցությունից, իսկ մի մասն էլ փոխանցվում է մաշկային ճանապարհով: Դրանով կարելի է բացատրել այն փաստը, որ նույնիսկ բացարձակ խուլ մարդիկ կարողանում են պարել երաժշտության տակ եւ նույնիսկ զգում են ռիթմի նրբությունները:

«*Մաշկային լսողությունը*» ավելի զգայուն է ցածրաճախային ծայրերի նկատմամբ: Այդ է պատճառը, որ խուլ պարողները զգայուն են թմբուկների եւ բասային հնչյունների ռիթմի նկատմամբ: Գիտությամբ ապացուցված է, որ օրգանիզմի կոմպենսատոր մեխանիզմի շնորհիվ խուլ-համրերի մաշկային զգայունությունը մի քանի տասնյակ անգամ ավելի բարձր է, քան նորմալ լսող մարդկանց զգայունությունը: Այդ հատկության շնորհիվ դատական եւ ռազմաբժշկական բնագավառի մասնագետները հեշտությամբ բացահայտում են խուլ ձեւացողների կեղծիքը:

Մաշկն ունի իր պաշտպանիչ միջոցները, որոնցից է մազածածկույթը: Այն պաշտպանում է մաշկը գերտաքացումից եւ գերսառեցումից, բարձրացնում է մաշկի զգայունությունը մեխանիկական գրգռումների ազդակների նկատմամբ: Դա տեղի է ունենում հետեւյալ կերպ. մազը, որի երկար մասը գտնվում է մաշկից դուրս, գործում է որպես լծակ՝ ալիքի մեխանիկական ազդեցությունը փոխանցելով մաշկի նյարդային վերջավորություններին, այնտեղից էլ՝ ուղեղին:

Բժշկելու արվեստ

Գիտնությունը սկսվում է դրա ի հայտ գալուց շատ ավելի վաղ: Սկզբում հիվանդանում է գիտակցությունը, որի հետեւանքով տառապում է հոգին, եւ վերջում միայն հիվանդանում է մարմինը: Բուժելով միայն մարմինը՝ առանց հոգու, ինչպես դա ընդունված է արդի բժշկության մեջ, հնարավոր չէ բուժել մարդուն: Գիտակցության ազատումն ախտաժին մտածողությունից եւ դրա հետեւանքներից հանգեցնում է հոգու, այնուհետեւ նաեւ՝ մարմնի ասպիրմանը: Այս սկզբունքի վրա է հիմնված հնարարյան եւ միջնադարյան բժշկությունը:

Այսպիսով, բուժումը պետք է սկսել հոգուց, իսկ դրա համար լավագույն միջոցը արվեստն է եւ, մասնավորապես՝ երաժշտությունը: Ինչպես եւ ցանկացած բուժամիջոց, արվեստը նույնպես կարող է լինել թե օգտակար, եւ թե վնասակար: Դա առավելապես վերաբերում է արվեստով զբաղվող մարդկանց՝ երաժիշտներին, դերասաններին, նկարիչներին, պարողներին, ասումնաբաններին: Նրանք սրտով եւ հոգով անկեղծորեն տառապում են՝ ջանալով փոխանցել իրենց ապրումներն ու զգացումները: Միջոցն ունկնդրիչները եւ ակնդիրները անհամեմատ ավելի քիչ են երգիս են ծախսում՝ ստանալով մեծ օգուտ: Արվեստի ընկալումից կարգավորվում է նրանց նյութափոխանակությունը, ինչը նպաստում է կենսաբանական էներգիայի արտադրմանը: Վերջինս անհրաժեշտ է բոլոր օրգաններին եւ համակարգերին, մասնավորապես իմունային համակարգին, որը պատասխանատու է վարակներից եւ թույներից օրգանիզմը պաշտպանելու համար:

Երբ երաժշտությունը չի դիպչում հոգուն, օրգանիզմը բնագաղափար արգելափակում է բջջային համակարգի դարպասները՝ ծախսելով հոգեզգայական, ինտուիտիվ եւ իմունային ուժեր: Մարդը դիմադրում կեղծ արվեստին ոչ միայն զգայական առումով, այլեւ օրգանապես: Բարձր եւ անորակ երաժշտությունը իսկական տառապանք է պատճառում մարդուն, քանի որ ականջները չունեն այնպիսի պաշտպանիչ օրգան, ինչպիսիք կոպերն են: Ուստի, առողջության համար չափազանց կարեւոր է հետեւել ձայնային եւ հատկապես «*երաժշտական հիգիենային*»:

(շարունակելի)
Սուրեն ԳՅՈՒԼԽԱՍՅԱՆ

Բաժանորդագրվի՛ր, կարդա՛ «Կրթություն»

Օվկիանոսից այն կողմ՝ հեռավոր Ամերիկայում, օվկիանոսից այս կողմ՝ Եվրոպայում, հյուսիսում՝ Ռուսաստանում, հարավում՝ արաբական երկրներում, Ավստրալիայում, թե ամենուր, յուրաքանչյուր քաղաքացի ունի իր թերթը՝ մանավանդ, եթե այն մասնագիտական է եւ ուղղված է հենց իրեն... Հայաստանում, սիրելի Ընթերցող, այդ թերթը քեզ համար «Կրթություն»-ն է՝ մեզանում պահպանված թերեւս միակ մասնագիտական թերթը, 1932 թվականից ի վեր («Կուլտուրական ֆրոնտ», «Սովետական դպրոց», «Դպրություն», «Դպրոց», 1997-ից՝ «Կրթություն» անվանումով):

Գիտե՞ս, սիրելի Ընթերցող, շատ դժվար է լինել մասնագիտական պարբերական ու միաժամանակ մնալ հանրամատչելի, հետաքրքիր լինել եւ ուսուցչի, մանկավարժի, եւ նաեւ ուսանողի, ծնողի, բոլորի համար: Դա դեռ ոչինչ. արհեստավարժ եղար՝ այդ խնդիրը կլուծես: Բայց այսօր, եթե որեւէ կուսակցության, որեւէ քաղաքական կամ գործարար խմբի խոսափողը չես ու չունես այդպիսիք՝ իբրեւ հովանավոր, պիտի լուծես նաեւ տնտեսական խնդիր: Օրաթերթ չես, հրատապ լրատվություն չես հրապարակելու, «դեղին» մամուլին հետեւելով՝ ընթերցողներ որսալու սկզբունքը խո՛րթ է քեզ համար, որովհետեւ հայոց հազարամյա դպրության ու այսօրվա դպրոցի քարոզիչն ես, ու խոսքդ պիտի լինի լուսավոր, անքե՛ն, դրականը դրվատող ու հասարակություն կրթող... ոչ թե նրան զավեշտով, հերյուրանքով գայթակղող:

Սիրելի Ընթերցող, ինչ նախասիրություններ էլ որ ունենաս, համոզված եղիր, «Կրթությունը» անարատ հոգեւոր սնունդ է տալու Քեզ, եւ ո՛չ միայն մանկավարժական թեմաներով: Իսկ եթե ուզում ես, որ մեր հանդիպումները լինեն շարունակական եւ գոյատեւի Քո՛ թերթը՝ մի օր լավ, մի օր գերազանց, մի օր էլ պակաս կամ թերի, բայց Քո՛ թերթը, որ ամեն չորեքշաբթի հայտնվում է Քո՛ ձեռքերում, եւ որի ճակատագիրը դարձյալ Քո՛ ձեռքերում է ուղղակիորեն, բաժանորդագրվի՛ր, կարդա՛... Սիրի՛ր Քո թերթը, որ այն օրավոր դառնա ավելի հետաքրքիր, փոխանցի՛ր այն Քո հարեւանին, բարեկամին, ընկերոջը, հորդորի՛ր, որ կարդա... Մեզ սնուցող Դու ես՝ եւ բարոյապետ, եւ նյութապետ: Քո՛ բաժանորդագրությամբ, կրպակներից Քո՛ գնումներով, անհրաժեշտ տպաքանակ ապահովելով՝ Դու հնարավորություն կտաս, որ «Կրթությունը» գոյատեւի, դառնա փնտրված ու սիրված թերթ... Բաժանորդագրվի՛ր, գնի՛ր, կարդա՛ «Կրթություն», միշտ ունեցի՛ր Քո թերթը...

* * *

«Կրթություն» կարելի է բաժանորդագրվել «Հայփոստի» եւ «Հայմամուլի» բոլոր տարածքային մասնաճյուղերում, բաժանորդագրություն կազմակերպող այլ գործակալություններում:

Մեկ տարվա բաժանորդագրության համար պետք է վճարել **10400** դրամ եւ ստանալ բոլոր **52** համարները:

Վեց ամսվա բաժանորդագրական գինը **5200** դրամ է (**26** համարի համար):

Երեք ամիսների բաժանորդագրության համար պետք է վճարել **2600** դրամ (համապատասխանաբար կստանաք **13** համար):

Այլ մանրամասնությունների համար կարող եք դիմել «Հայփոստի» (51-45-47), «Հայմամուլի» (45-82-00) եւ այլ գործակալությունների այն մասնաճյուղերին, որտեղ կատարում եք բաժանորդագրությունը:

Շաբաթաթերթ «Krtutun» (education) weekly «Крутун» (образование) еженедельник 12.10.2000

Մայրաքաղաք

Քիչ մի քիչ... Երբեմն-երբեմն... Քանի՞ դար կա այս անցումների միջև... Նախնիքեւան-երեւան-ի ջրեւան... Ե՛րբ է Նոյն անցել այս ուղերթով...

«Крутун» еженедельник 05.10.2005թ. չորեքշաբթի թիվ 28 (175)

«Крутун» еженедельник 18.08.2005թ. հինգշաբթի թիվ 21 (171)

«Կրթություն» շաբաթաթերթի հաջորդ համարը լույս կտեսնի դեկտեմբերի 20-ին

ՀԻՄՆԱԳԻՐ՝
ՀՀ ԿԳՆ
«Կրթություն» թերթի խմբագրություն» ՊՓԲԸ

Գրանցման վկայական՝ 01Ս-049349, Տրված է՝ 11.01.2001թ.
Դասիչ՝ 69312,
Հասցեն՝ ՏԻԳՐԱՆ ՄեժԻ 67,
E-mail: krtutun@yandex.ru
Հեռ. 57 49 56

Խմբագրությունը ստացված թղթակցությունները եւ նամակները չի գրախոսում եւ ետ չի վերադարձնում: Չպատվիրված հոդվածների համար հոնորար չի վճարվում:
Գովազդային նյութերի բովանդակության համար խմբագրությունը պատասխանատվություն չի կրում:
Հղումը պարտադիր է:

Տպագրված է «ՏԻԳՐԱՆ ՄԵՃ» հրատարակչության տպարանում:
Տպաքանակը՝ 2000:
Ծավալը՝ 6 տպագրական մամուլ:
Ստորագրված է տպագրության՝ 05.12.2023թ.
Գինը՝ 400 դրամ:

Համարի պատասխանատու՝
Գլխավոր խմբագիր՝
Գագիկ ՄԻՆԱՍՅԱՆ